

Strategiczne obszary żywicielskie w województwie mazowieckim

Warszawa 2012

Opracowanie/Wydawca

Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie
ul. Solec 22
00-410 Warszawa
tel. (22) 518 49 00
fax. (22) 518 49 49
www.mbpr.pl, e-mail: biuro@mbpr.pl

Dyrektor Biura:

prof. dr hab. Zbigniew Strzelecki

Zastępcy dyrektora:

mgr Bartłomiej Kolipiński
dr inż. arch. Tomasz Sławiński
mgr Elżbieta Sielicka

Redaktor Naczelny:

prof. dr hab. Zbigniew Strzelecki

Dyrektor Oddziału Terenowego w Ostrołęce:

mgr Antoni Holcel

Wykonano w Oddziale Terenowym w Ostrołęce

przez zespół w składzie:

mgr inż. Bożena Szymańska
mgr Marta Głosek
mgr Piotr Gocłowski
mgr Teresa Lewandowska
mgr Andrzej Luśniewski

Tłumaczenie:

mgr Marta Głosek

Opracowanie graficzne:

Ewa Palasek

Redakcja techniczna, skład i łamanie:

mgr inż. Weronika Makowska

Analizy i Studia

Zeszyt 2(33)/2012

Strategiczne obszary żywielskie w województwie mazowieckim

ISSN 1892-6322

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie.....	5
1. STRATEGICZNE OBSZARY ŻYWIELSKIE W ŚWIETLE KRAJOWYCH DOKUMENTÓW PLANISTYCZNYCH	6
2. POTENCJALNE STRATEGICZNE OBSZARY ŻYWIELSKIE W WOJEWÓDZTWIE MAZOWIECKIM	8
2.1. Obszary wysokiego potencjału przyrodniczego dla rolnictwa	8
2.2. Obszary o wykształconych kierunkach produkcji rolniczej	17
2.3. Obszary towarowego rolnictwa	20
2.4. Obszary żywicielskie w analizie wieloczynnikowej	22
Podsumowanie	28
Rekomendacje	29
Słowniczek	31
Materiały źródłowe	31
Spis map	32
Spis załączników	33
Abstrakt	34

WPROWADZENIE

Opracowanie stanowi próbę identyfikacji przestrzennej potencjalnych strategicznych obszarów żywicielskich (SOŻ) w województwie mazowieckim, które są elementem większej przestrzeni niezbędnej dla zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego kraju. Inspiracją podjęcia tematu były ekspertyzy sporządzane w trakcie prac nad krajowymi dokumentami strategicznymi, zalecające wyznaczenie takich obszarów na poziomie regionalnym w planach zagospodarowania przestrzennego.

Na potrzeby opracowania przyjęto, że niniejsza problematyka zostanie przedstawiona w oparciu o obszary: wysokiego potencjału przyrodniczego dla rolnictwa, wykształconych kierunków produkcji rolniczej oraz towarowego rolnictwa – podobne kryteria zastosowano do wyznaczenia strategicznych obszarów żywicielskich o znaczeniu krajowym w eksperckim projekcie KPZK do roku 2033 (według autorstwa prof. Jerzego Bańskiego z Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN).

Warto dodać, że w literaturze przedmiotu istnieje wiele pojęć związanych z produkcją żywności, przypisywanych określonym terenom. Do podstawowych zaliczyć można: strefę żywicielską i obszar żywicielski. Ta pierwsza uważana była niegdyś za rolniczy obszar podmiejski, na którym wytwarzane były produkty szybko psujące się i wrażliwe na transport. Mianem obszaru żywicielskiego określano zaś tereny rolne, z których produkty rolne lub surowce do produkcji żywności mogły być dostarczane do miast z większych odległości. Uznawano także, że wielkość strefy żywicielskiej jest wprost proporcjonalna do liczby mieszkańców strefy (miasta) i poziomu spożycia poszczególnych produktów¹, a za miarę delimitacji obszaru żywicielskiego i strefy żywicielskiej przyjmowano graniczne koszty transportu². Współcześnie jednak, w dobie rozwoju nowych technologii, a co za tym idzie – większych możliwości transportu oraz przechowalnictwa (m.in. chłodnictwa) teorie dotyczące strefy i obszaru żywicielskiego stały się w pewnym stopniu nieaktualne. Niemniej jednak problematykę strategicznych obszarów żywicielskich można rozpatrywać w kontekście ochrony obszarów posiadających szczególnie cenny potencjał dla produkcji żywności (przede wszystkim potencjał przyrodniczy – który, jako dobro nieodnawialne, wymaga skutecznego zabezpieczenia przed przeznaczaniem go na inne cele). Jest to spojrzenie typu: obszary (strefy) żywicielskie na Mazowszu, a nie (dla) Mazowsza, (dla) Warszawy, (dla) Radomia itp.

Niniejsze opracowanie opisuje m.in. elementy polityki krajowej, ukierunkowane na strategiczne obszary żywicielskie oraz syntetyczne spojrzenie na występujące na terenie województwa mazowieckiego potencjalne strategiczne strefy żywicielskie, z uwzględnieniem obszarów: wysokiego potencjału przyrodniczego dla rolnictwa, wykształconych kierunków produkcji rolniczej (wysoka specjalizacja gospodarstw) oraz towarowego rolnictwa. Wskazano także rekomendacje dotyczące strategicznych obszarów żywicielskich, które mogą być pomocne podczas konkretyzacji i weryfikacji polityki dotyczącej wspomagania rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich województwa. W obliczu presji urbanizacyjnej należy bowiem odpowiednio zadbać o trwałość zdolności produkcyjnej gleb, celem zachowania najbardziej cennych wytwórczo i wartościowych krajobrazowo terenów rolniczych. Będzie to realizacją zasady zrównoważonego rozwoju (wyrażonej m.in. w art. 5 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*).

¹ Źródło: *Kształtowanie się strefy żywicielskiej na obszarach wielkomiejskich (na przykładzie Białegostoku)*, Mirosław Seweryn, Ośrodek Badań Naukowych, Białystok 1985 r.

² Według definicji prof. Zdzisława Pogodzińskiego (1975 r.) – źródło: *Kształtowanie się strefy żywicielskiej na obszarach wielkomiejskich (na przykładzie Białegostoku)*, Mirosław Seweryn, Ośrodek Badań Naukowych, Białystok 1985 r.

1. STRATEGICZNE OBSZARY ŻYWICIELSKIE W ŚWIETLE KRAJOWYCH DOKUMENTÓW PLANISTYCZNYCH

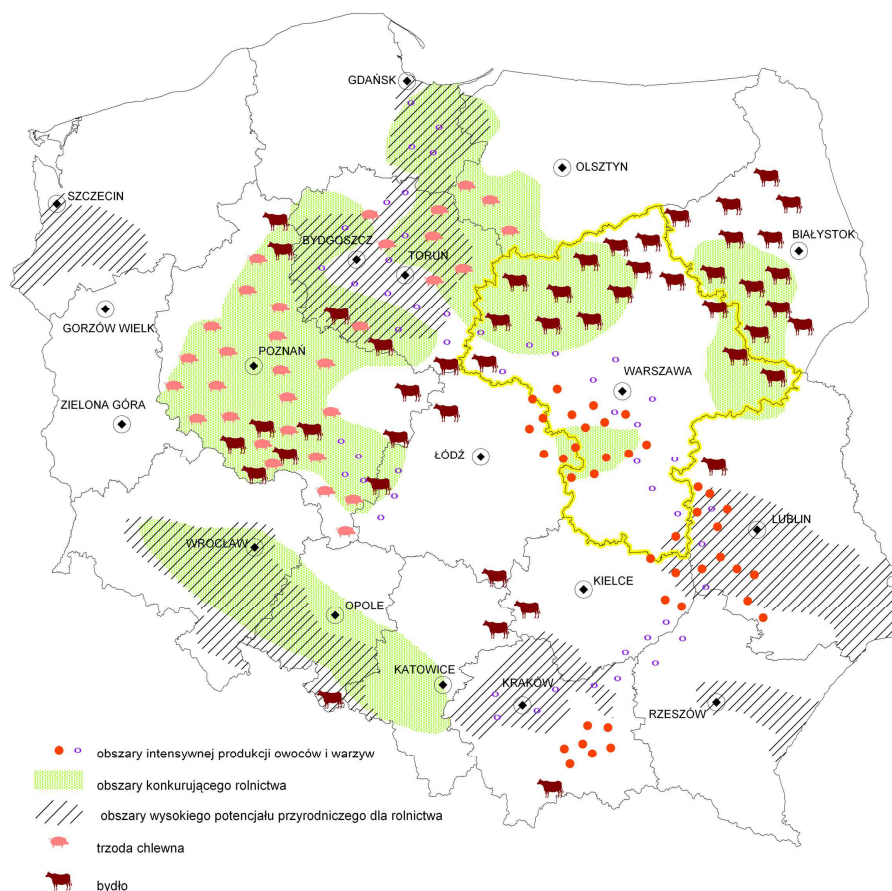
Do najważniejszych funkcji rolnictwa należy zaliczyć funkcję produkcyjną (żywicielską), mającą zasadnicze znaczenie w kwestii zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego kraju.

Szeroko rozumiana tematyka ochrony potencjału produkcyjnego rolnictwa została podjęta w ustawie o ochronie gruntów rolnych i leśnych z dnia 3 lutego 1995 roku, której celem jest m.in. ochrona gruntów rolnych poprzez: ograniczanie ich przeznaczania na cele nierolnicze lub nieleśne oraz zapobieganie procesom ich degradacji i dewastacji. Zgodnie z obecnymi zapisami ustawy, na cele nierolnicze powinno się przeznaczać w pierwszej kolejności grunty oznaczone w ewidencji jako nieużytki, a w razie ich braku – inne grunty o najniższej przydatności produkcyjnej, co ma na celu ochronę potencjału produkcyjnego rolnictwa.

Problematyka strategicznych obszarów żywicielskich znalazła także odzwierciedlenie w wielu dokumentach kształtujących politykę rozwoju (w tym rolną) na poziomie krajowym, jak:

- *Ekspertycki Projekt Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do roku 2033*,
- *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* – dokument przyjęty przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 roku,
- *Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2011-2020* – dokument przyjęty przez Radę Ministrów dnia 25 kwietnia 2012 roku,
- *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie* – dokument przyjęty przez Radę Ministrów dnia 13 lipca 2010 roku.

Mapa 1. Strategiczne obszary żywicielskie według eksperckiej wersji KPZK do roku 2033

Źródło: *Ekspertycki Projekt Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do roku 2033*, Warszawa, grudzień 2008 r.

Do głównych dokumentów poruszających zagadnienie strategicznych obszarów żywielskich należy ***Ekspercki Projekt Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do roku 2033*** – wersja z grudnia 2008 roku, opracowana przez zespół ekspertów, powołany przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Elementem polityki zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, sformułowanej w dokumencie, jest ochrona strategicznych obszarów produkcji rolniczej jako stref żywielskich w skali kraju. W tym kontekście zalecono wyznaczenie w wojewódzkich planach zagospodarowania przestrzennego strategicznych obszarów rolniczego użytkowania ziemi oraz opracowanie zasad ich ochrony i rozwoju. Według dokumentu ma to zagwarantować strategiczne interesy państwa w zakresie gospodarki żywnościowej. Sposób ujęcia krajowych strategicznych obszarów żywielskich (SOŻ) w eksperckiej wersji KPZK został zaprezentowany w oparciu o obszary wysokiego potencjału przyrodniczego dla rolnictwa oraz konkurencyjnego i towarowego rolnictwa (koncepcja prof. Jerzego Bańskiego, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN) – *Mapa 1*.

Zagadnienie strategicznych obszarów żywielskich podjęto także w ***Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030***. Przedstawiona tam wizja rozwoju zmierza do stworzenia ładu w przestrzeni krajowej w perspektywie do 2030 roku. Dokument wprowadza m.in. pojęcie obszarów funkcjonalnych – w tym również ochrony gleb dla celów produkcji rolnej. Wielość funkcji pełnionych przez obszary wiejskie oraz potrzeba ochrony gleb wysokiej bonitacji w horyzoncie czasowym, przypisanym KPZK 2030, tworzy konieczność określenia przestrzeni niezbędnej dla zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego kraju.

W dokumencie wskazuje się potrzebę wyznaczenia (na zasadzie zalecenia) w planach zagospodarowania przestrzennego województw obszarów rolniczej przestrzeni produkcyjnej, chroniących przed zmianą użytkowania gleby o najwyższej przydatności dla produkcji rolniczej. Dbałość o tę produkcyjną przestrzeń, według KPZK, może wynikać również z konieczności ochrony funkcji towarzyszących produkcji żywności, takich jak: zachowanie zależnych od ekstensywnego rolnictwa walorów przyrodniczych (m.in. trwałych użytków zielonych) lub tradycyjnego krajobrazu rolniczego, w tym utrzymanie zielonych pierścieni wokół dużych miast.

Dokument zapowiada, że delimitacja obszarów ochrony gleb dla celów produkcji rolnej zostanie przeprowadzona na poziomie wojewódzkim (w planie zagospodarowania przestrzennego województwa) przy zastosowaniu jednolitych kryteriów wypracowanych przez zespół złożony z przedstawicieli ministrów właściwych ds. rozwoju wsi, rolnictwa, rybołówstwa, środowiska, gospodarki wodnej oraz Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska i Instytutu Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa (IUNG).

Ważnym dokumentem strategicznym dla problematyki rolnictwa i rozwoju wsi jest ***Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2011-2020***. Określa ona długoterminową wizję rolnictwa i obszarów wiejskich, wyznaczając główne cele rozwojowe w tych obszarach. *Strategia* w swoich zapisach programowych nie odnosi się, co prawda, do kwestii strategicznych obszarów żywielskich (w dosłownym tego słowa znaczeniu), niemniej jednak poświęca wiele uwagi problematyce bezpieczeństwa żywnościowego kraju, nadając jej odrębny cel wraz z odpowiednimi kierunkami działań interwencyjnych. Według zapisów dokumentu, utrzymanie i poprawa jakości bazy produkcyjnej rolnictwa i rybactwa wymaga przede wszystkim zachowania nieodnawialnych zasobów produkcyjnych. Kluczowe znaczenie w tym zakresie ma utrzymanie gruntów rolnych w dobrej kulturze rolnej, służącej zachowaniu ich w gotowości do produkcji, przy równoczesnym uwzględnieniu wymogów środowiska. Realizacja tego kierunku działań dotyczy przede wszystkim użytków rolnych, których rolnicze wykorzystanie ma istotne znaczenie dla utrzymania stabilnej wielkości produkcji rolnej w Polsce, a także terenów

o wysokich walorach produkcyjnych (kompleksów gleb ornych o dużym potencjale produkcyjnym dla rolnictwa oraz użytków zielonych). Działania ukierunkowane na wsparcie bazy produkcyjnej obejmują także zadania optymalizujące produkcję roślinną i zwierzęcą.

Ważnym dokumentem z punktu widzenia rozwoju regionalnego jest ***Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie*** (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 13 lipca 2010 roku), w której szeroko podjęta jest problematyka rozwoju obszarów wiejskich. *Strategia* zakłada pełniejsze wykorzystanie potencjału rozwojowego obszarów wiejskich, m.in. poprzez działania ukierunkowane na restrukturyzację i zwiększenie wydajności w rolnictwie, wykorzystując przy tym rolniczą przestrzeń produkcyjną dla zaspokajania potrzeb żywnościowych (zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego), co ma związek z przedmiotem opracowania.

2. POTENCJALNE STRATEGICZNE OBSZARY ŻYWICIELSKIE W WOJEWÓDZTWIE MAZOWIECKIM

W celu wyznaczenia strategicznych obszarów żywicielskich (SOŻ) na Mazowszu, przeprowadzono analizę całego terytorium województwa na poziomie gmin (z wyłączeniem miast, jako obszarów zurbanizowanych). Dokonano wyboru kluczowych czynników, które decydowały o zakwalifikowaniu do SOŻ. Są to kryteria wpisujące się w wizję strategicznych obszarów żywicielskich, zaproponowanych przez naukowców w *Ekspertyznej Projekcji Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do roku 2033*, tj.:

- waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej – jako determinanta strategicznych obszarów żywicielskich,
- wykształcona specjalizacja rolnicza,
- wysoka towarowość produkcji rolniczej.

Dwa ostatnie kryteria należy traktować jako czynniki kulturowe strategicznych obszarów żywicielskich, które mają charakter uzupełniający czynnik podstawowy (przyrodniczy). O ile waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej możliwa była do przeanalizowania na poziomie co najmniej NTS-5 (gminy), to pozostałe elementy, ze względu na brak danych, przedstawiono tylko na poziomie powiatów (NTS-4).

Szczegółowe informacje na temat powyższych czynników znajdują się w kolejnych podrozdziałach (2.1., 2.2., 2.3.).

2.1. Obszary wysokiego potencjału przyrodniczego dla rolnictwa

Głównym elementem determinującym produkcję rolniczą jest potencjał przyrodniczy³, który tworzą warunki glebowe i wodne, czynniki agroklimatyczne oraz rzeźba terenu⁴. Wpływa on na jej racjonalne rozmieszczenie (zwłaszcza produkcji roślinnej), możliwości intensyfikacji oraz na kształtowanie prawidłowej struktury upraw i chowu. Przestrzenne zróżnicowanie i waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej warunkują więc w dużym stopniu lokalizację obszarów żywicielskich⁵.

W województwie mazowieckim, zajmującym 11,4% terytorium kraju, znajduje się około 13% krajowych zasobów użytków rolnych, które stanowią 2/3 powierzchni województwa.

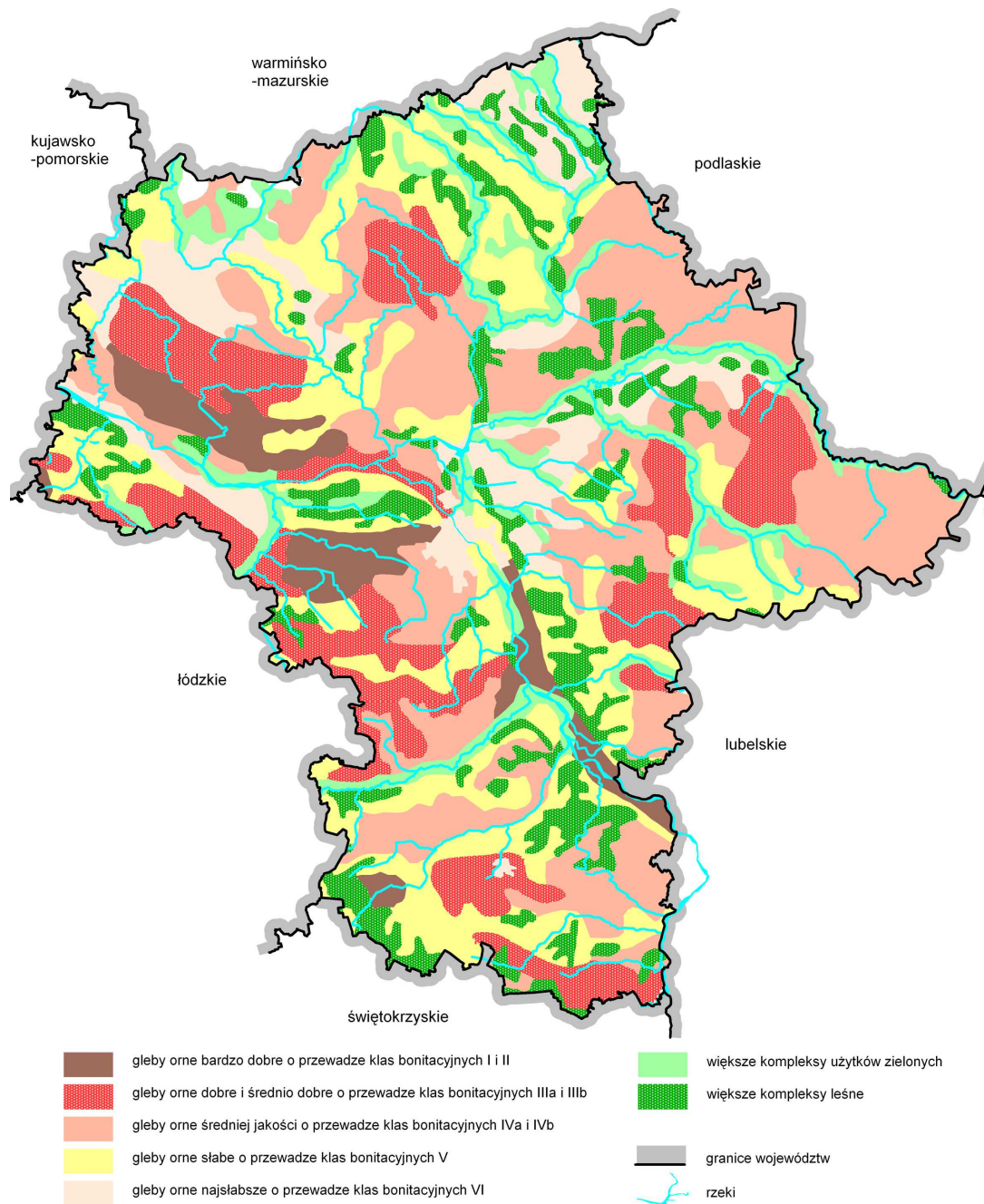
³ Źródło: Jerzy Bański, *Geografia rolnictwa Polski*, PWE, Warszawa 2007.

⁴ Źródło: Jan Falkowski, Jerzy Kostrowicki, *Geografia rolnictwa świata*, PWN, Warszawa 2005.

⁵ Źródło: Włodzimierz Zgliński, *Kształtowanie się strefy żywicielskiej aglomeracji warszawskiej*, Wydawnictwo PAN, Wrocław 1994.

Mazowsze charakteryzuje dość niski udział gruntów rolnych o wysokich klasach bonitacyjnych gleb (I-III), tj. niespełna 18% ogólnej powierzchni użytków rolnych województwa (wobec niemal 26% w kraju). Klasy te występują głównie w dolinie Wisły, na Równinie Sochaczewsko-Błońskiej, na wysoczyznach: ciechanowskiej i płockiej, oraz fragmentarycznie w gminach wschodnich i południowych województwa (*Mapa 2*).

Mapa 2. Klasyfikacja bonitacyjna gleb

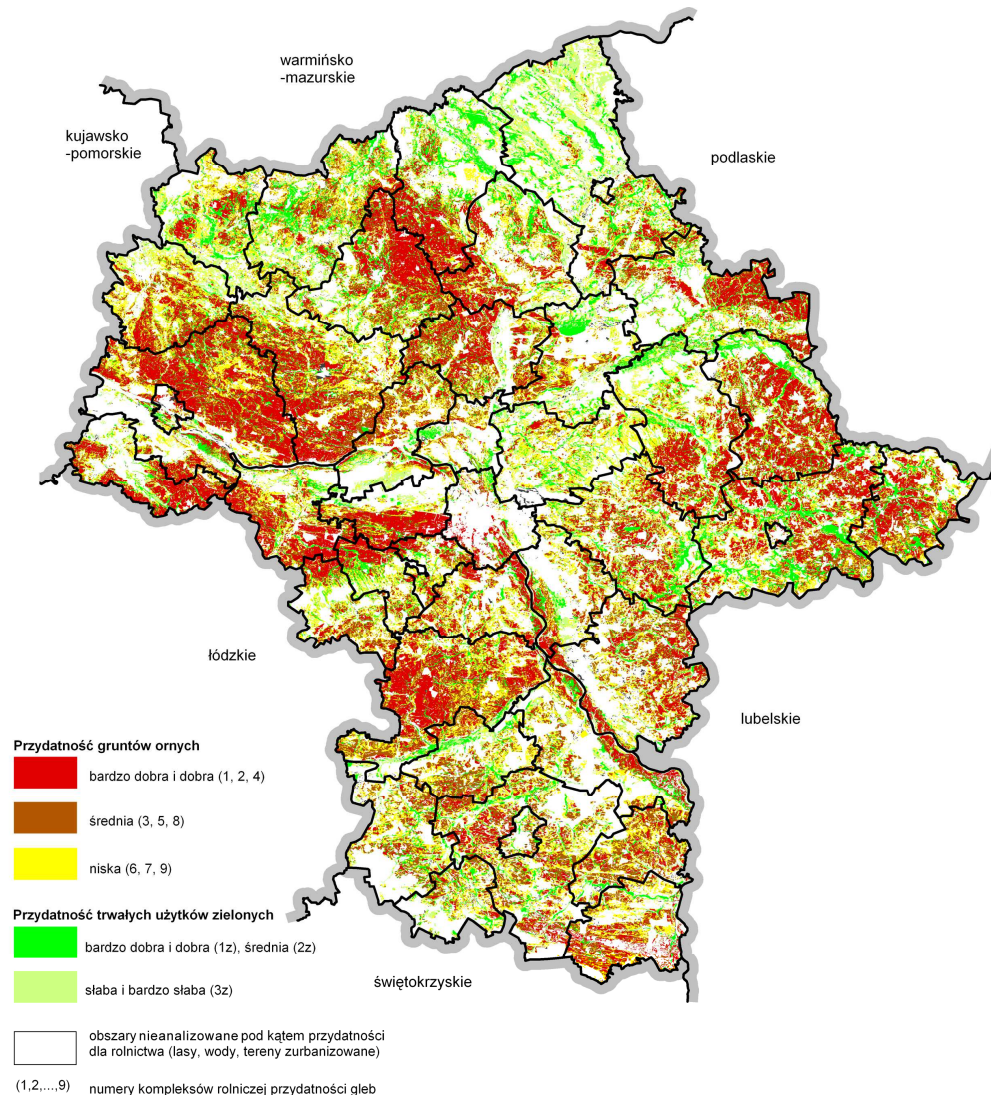

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie *Atlasu środowiska przyrodniczego Polski*, IGiPZ PAN, Warszawa 1994

Gleby o średniej zdolności produkcyjnej (klasa IV) stanowią ponad 1/3 użytków rolnych Mazowsza (podobnie jak w kraju) i koncentrują się w centralnej i południowej części regionu oraz w gminach nadbużańskich. Gleby o niskiej zdolności produkcyjnej (klasy V i VI) stanowią blisko połowę (45%) ogólnej powierzchni użytków rolnych województwa (o 10 pkt. proc. więcej niż w kraju). Występują one przede wszystkim w północno-wschodniej części regionu.

Gleby na obszarze województwa wykazują duże zróżnicowanie kompleksów przydatności dla rolnictwa⁶. W obrębie gruntów ornych, które zajmują niemal 70% użytków rolnych województwa (o 6,5 pkt. proc. mniej niż w kraju), występuje 9 z 14 rozpoznanych w Polsce kompleksów przydatności rolniczej gleb, z przewagą kompleksów słabej użyteczności dla rolnictwa (niemal połowa powierzchni gruntów ornych) – szczegółowy opis zawiera *Załącznik 1*. Gleby bardzo dobre i dobre dla rolnictwa, do których zaliczono kompleksy: 1 (pszenny bardzo dobry), 2 (pszenny dobry), 4 (żytni bardzo dobry), zajmują niespełna 30% powierzchni gruntów ornych województwa (o prawie 10 pkt. proc. mniej niż w kraju). Natomiast w obrębie trwałych użytków zielonych (łąk i pastwisk), zajmujących niemal 1/4 powierzchni użytków rolnych Mazowsza (o ~4 pkt. proc. więcej niż w kraju), przeważają kompleksy średniej (blisko 60%) oraz słabej i bardzo słabej (~40% użytków zielonych) przydatności dla rolnictwa.

Mapa 3. Przydatność użytków rolnych do produkcji rolniczej według kompleksów glebowych

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie danych wojewódzkiego zasobu geodezyjnego i kartograficznego (Departament Geodezji i Kartografii Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w Warszawie), zebranych przez Instytut Upraw, Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach

⁶ Mianem kompleksów przydatności rolniczej gleb określa się zespoły różnych gleb, które mają zbliżone właściwości rolnicze i mogą być podobnie użytkowane, stanowią niejako typy siedliskowe rolniczej przestrzeni produkcyjnej, źródło: *Rolnicza przestrzeń produkcyjna Polski w liczbach*, praca zbiorowa pod redakcją T. Witka, Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa, Puławy 1974 r.

Kompleksy gleb o najlepszej przydatności dla produkcji rolnej występują połączeniami w różnych częściach województwa. Największe zwarte obszary znajdują się w subregionie płockim i siedleckim oraz na styku powiatów: ciechanowskiego, przasnyskiego, makowskiego i pułtuskiego, a także w powiatach: warszawskim zachodnim, grójeckim i lipskim (*Mapa 3*).

W oparciu o opisane powyżej klasy bonitacyjne oraz kompleksy przydatności rolniczej gleb Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach (IUNG) dokonał syntetycznej oceny jakości gleb (*Mapa 4A*). Na jej podstawie można zauważyć, że najwyższymi wartościami wskaźnika jakości gleb odznacza się podregion warszawski zachodni (z wyróżniającym się powiatem warszawskim zachodnim, w którym wskaźnik ten o ponad 1/3 przekracza średnią wojewódzką), a także powiaty subregionu płockiego i siedleckiego (w których wskaźnik ten także kształtuje się powyżej średniej wojewódzkiej, wynoszącej 43,1 pkt. w 100-punktowej skali, a w przypadku powiatów: płockiego, sokołowskiego i łosickiego – nawet powyżej średniej krajowej, tj. 49,5 pkt.).

Warto zauważyć, że na terenach o wysokiej jakości gleb występują także najlepsze warunki wodne⁷. Odznacza się nimi południowa część województwa, z wyróżniającym się powiatem grójeckim, a także obszar nadbużański oraz powiaty zlokalizowane na wysoczyznach: ciechanowskiej, płockiej i na Równinie Błońsko-Sochaczewskiej (warszawski zachodni, sochaczewski i przyski). Na pozostałym obszarze powyższy wskaźnik nie przekracza średniej wojewódzkiej i krajowej (*Mapa 4B*). Warto dodać, że według badań przeprowadzonych przez IUNG, na suszę glebową⁸ najbardziej narażone są tereny powiatów: wołomińskiego, wyszkowskiego, żuromińskiego, mławskiego i węgrowskiego, w których ponad 50% powierzchni użytków rolnych ma niedostateczny (poniżej 50 mm) zapas wody w glebie⁹. Badania wykazały także, że szczególnie dużą powierzchnią gleb o małych potencjalnych zasobach wody dostępnej dla roślin (małej retencji wodnej) charakteryzują się powiaty: ostrołęcki, wołomiński, wyszkowski, legionowski, otwocki i żuromiński¹⁰. Stwierdzono również, że w *perspektywie zmian klimatu i pogłębienia ujemnych bilansów wodnych w sezonie wegetacyjnym, należy przewidywać dalsze wyłączenie z produkcji rolniczej znacznych obszarów gleb lekkich w województwie. W celu przeciwdziałania takiej sytuacji intensyfikacja działań na rzecz stworzenia dużej liczby rozproszonych w przestrzeni małych zbiorników retencyjnych (oczka wodne, mokradła topogeniczne) powinna być traktowana jako priorytet polityki dla rolnictwa w województwie*¹¹.

Kolejnym elementem środowiska przyrodniczego, wpływającym na możliwości rozwoju rolnictwa, jest agroklimat, rozumiany jako całokształt stanów pogody w okresach długich na danym obszarze, oddziałujących na wzrost roślin i zwierząt. Wśród głównych czynników agroklimatycznych wymienia się: nasłonecznienie, temperaturę, opady atmosferyczne, wiatry oraz długość okresu wegetacyjnego¹². Najlepsze warunki agroklimatyczne, według oceny IUNG, występują w podregionach: radomskim i warszawskim zachodnim, a także w powiatach: płockim i gostynińskim. W pozostałych częściach województwa wskaźnik warunków agroklimatycznych został sklasyfikowany zarówno poniżej średniej krajowej, jak i wojewódzkiej, tj. odpowiednio: 9,9 i 9,7 pkt. w 15-punktowej skali (*Mapa 4C*).

⁷ Według waloryzacji przeprowadzonej przez Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach (aktualizacja na poziomie NTS-4 – 2000 r.). Ten element środowiska oceniany był w skali 0-5 pkt.

⁸ Susza glebowa oznacza niedobór wody w glebie, powodujący straty w rolnictwie.

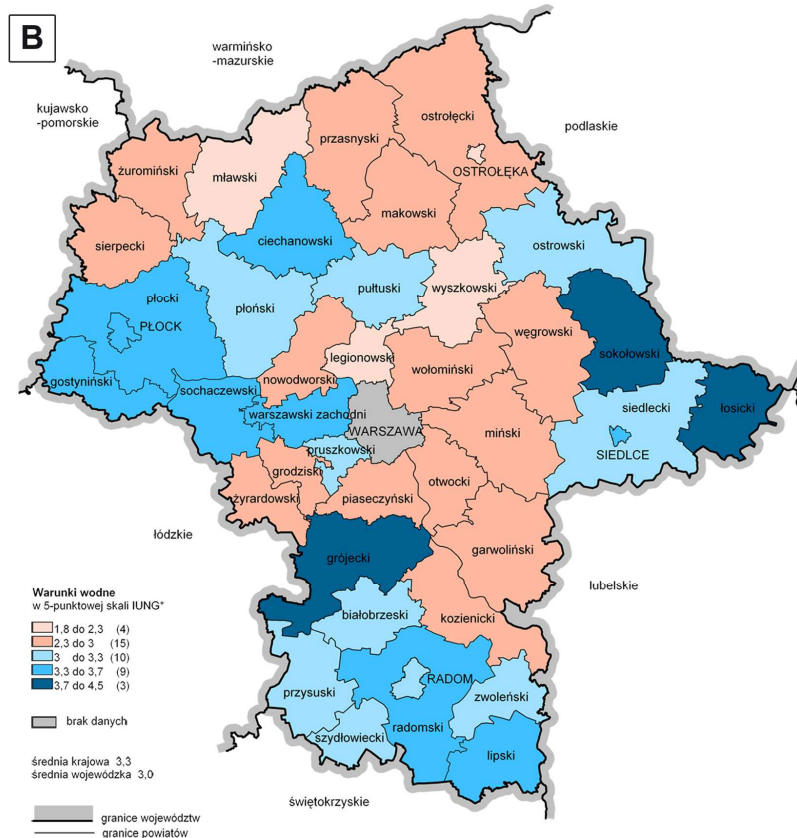
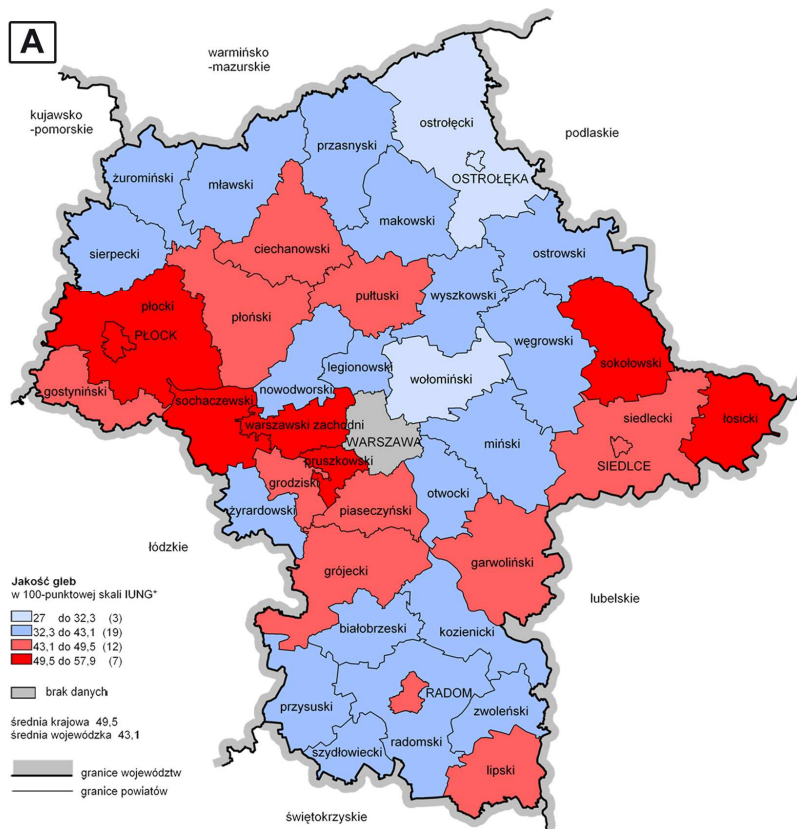
⁹ Źródło: *Mapa obszarów narażonych na zjawisko suszy glebowej*, http://www.wrotamazowska.pl/msip_main/showArticle?art=26.

¹⁰ Źródło: *Mapa retencji wodnej*, http://www.wrotamazowska.pl/msip_main/atts/154/glebowo_rolnicza2.jpg.

¹¹ Źródło: http://www.wrotamazowska.pl/msip_main/showArticle?art=26.

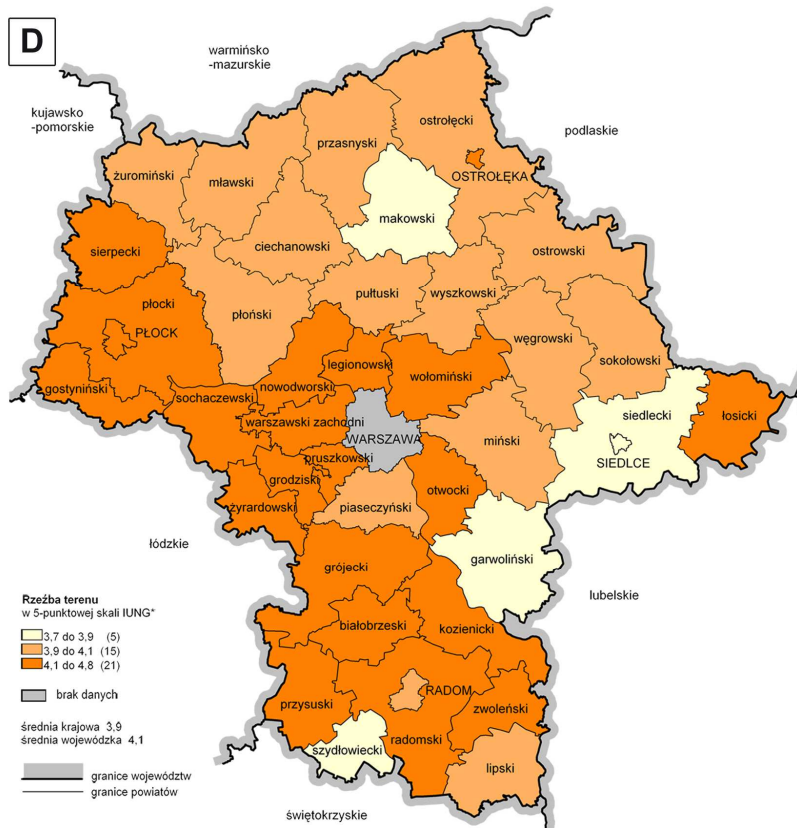
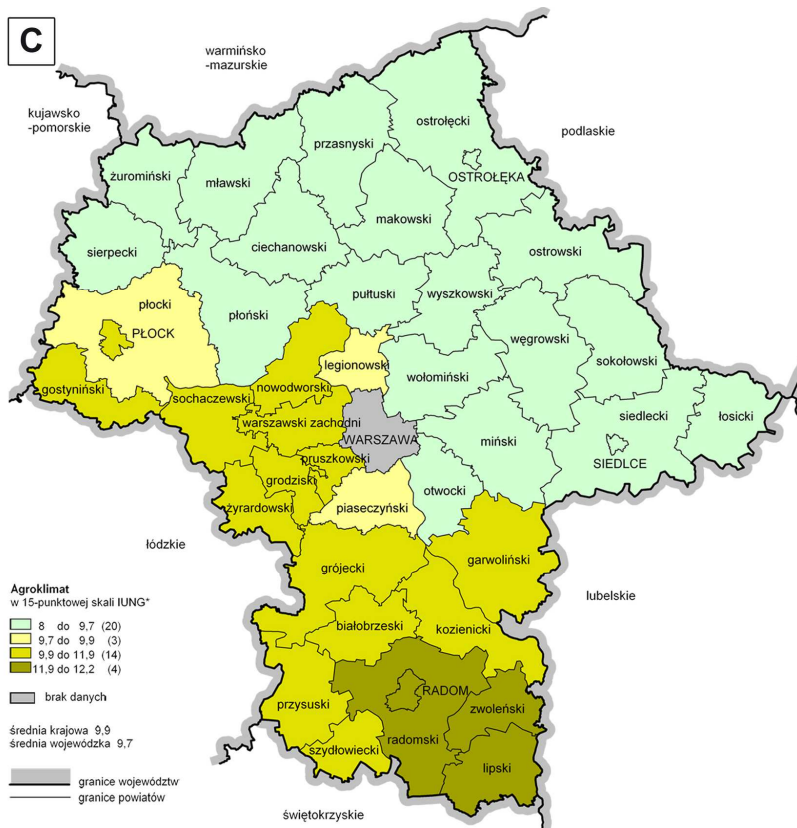
¹² Źródło: *Geografia rolnictwa świata*, J. Falkowski, J. Kostrowicki, PWN, Warszawa 2005.

Mapy 4 (A, B). Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej w powiatach województwa mazowieckiego (IUNG, 2000 r.)

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie *Planu działań dla ograniczenia skutków susz i powodzi (...)* – załącznik do uchwały Nr 2281/312/06 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 10 października 2006 r.

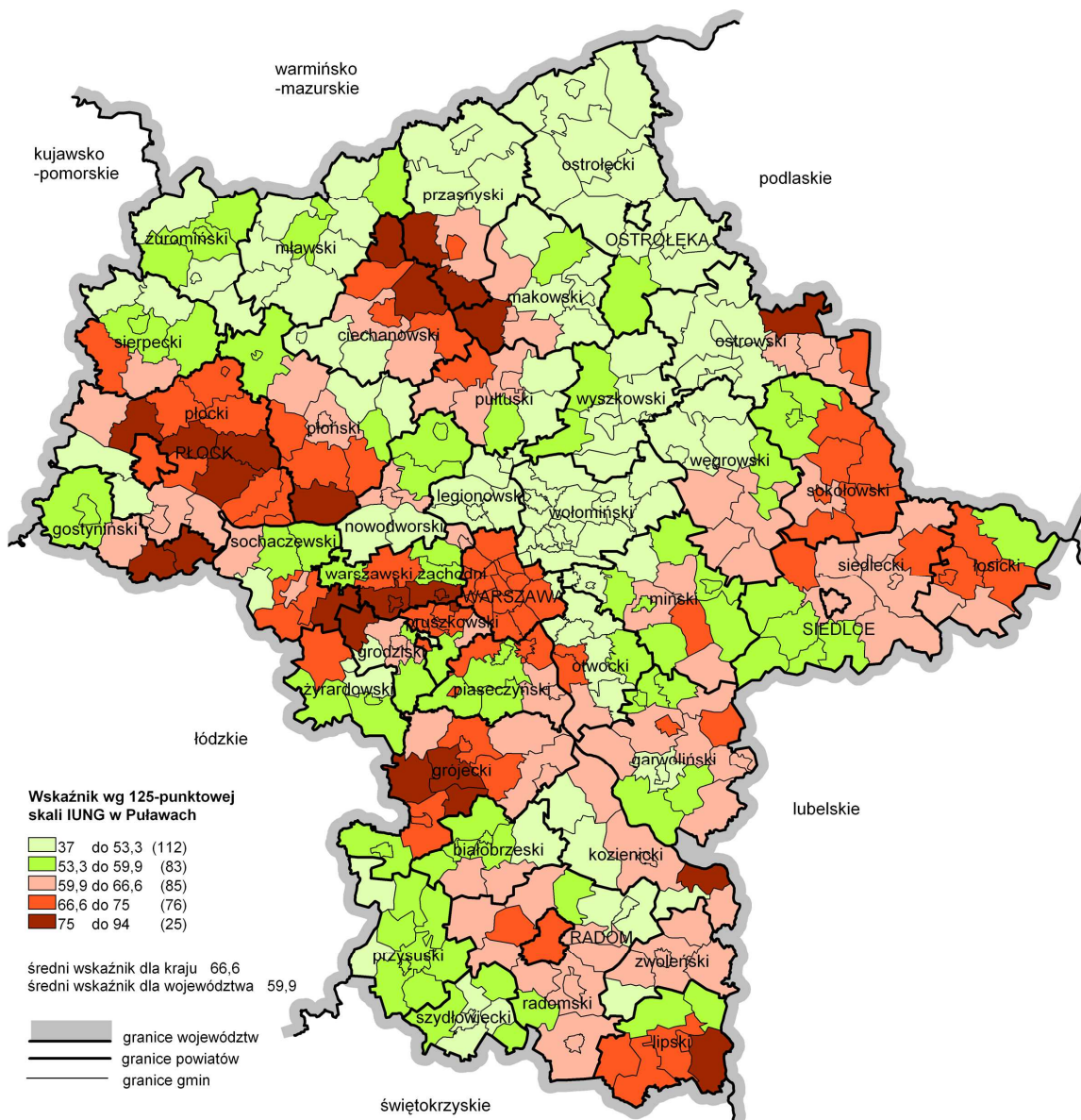
Mapy 4 (C, D). Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej w powiatach województwa mazowieckiego (IUNG, 2000 r.)

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie *Planu działań dla ograniczenia skutków susz i powodzi (...)* – załącznik do uchwały Nr 2281/312/06 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 10 października 2006 r.

Ważnym czynnikiem wpływającym na zagospodarowanie rolniczej przestrzeni produkcyjnej jest ukształtowanie powierzchni terenu. Według literatury przedmiotu, najbardziej korzystna rzeźba terenu dla rozwoju rolnictwa to obszary nizinne, równinne, faliste i pagórkowate o niedużych różnicach wysokości względnej, a także stoki o niewielkim nachyleniu. Takie ukształtowanie terenu zapewnia bowiem ochronę przed erozją gleb (wietrzną i wodną), sprzyja zachowaniu odpowiednich warunków wodnych (utrzymuje wilgotność), a także przeciwdziała powierzchniowemu spływowi wód opadowych. Nizinny krajobraz Mazowsza, obejmujący większą część regionu, sprzyja niewątpliwie rozwojowi rolnictwa. Należy zauważyć, że jest to jedyny czynnik wśród rozpatrywanych komponentów środowiska, w którym województwo mazowieckie ma wyższy wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (wg IUNG) od średniej krajowej. Najkorzystniejsza rzeźba terenu występuje w zachodniej, środkowej oraz południowej części województwa, gdzie wskaźnik ten blisko o 1/4 przekracza średnią dla województwa (Mapa 4D).

Mapa 5. Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej w gminach województwa mazowieckiego

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie *Waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej Polski wg gmin – suplement*, Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa, Puławy 1994

W celu określenia potencjału przyrodniczego dla rolnictwa na terenie województwa mazowieckiego, można posłużyć się syntetycznym wskaźnikiem waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej¹³ (IUNG), ujmującym w całość opisane powyżej elementy środowiska przyrodniczego, tj. zarówno warunki glebowe, klimatyczne, wodne, jak i rzeźbę terenu. Można stwierdzić, że Mazowsze odznacza się niższym niż przeciętnie w kraju zagregowanym wskaźnikiem (niespełna 60 pkt., przy 66,6 w Polsce, w 125-punktowej skali). Jego wartość wykazuje jednak duże zróżnicowanie przestrzenne: od 37 w gminie Łyse (powiat ostrołęcki) do 94 pkt. w gminie Ożarów Mazowiecki (powiat warszawski zachodni). Obszary o najlepszej waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej znajdują się w większości w zachodniej części województwa – na wysoczyznach: ciechanowskiej i płockiej, Równinie Sochaczewsko-Błońskiej, w rejonie Grójca, we wschodniej części obszaru nadbużańskiego, a także w rejonie nadwiślańskim (w powiatach: garwolińskim i kozienickim). Nieco mniejsza ich koncentracja występuje w powiatach: radomskim, białobrzeskim, lipskim i przysuskim. Szczególnie niekorzystnym wskaźnikiem wyróżniają się natomiast tereny w północno-wschodniej części województwa, zaliczane do najmniej urodzajnych obszarów w kraju. W tych rejonach wskaźnik syntetyczny waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej kształtuje się znacznie poniżej średniej dla województwa (*Mapa 5*) i świadczy o silnych ograniczeniach możliwości uprawy roślin¹⁴.

Warto dodać, że w ekofizjografii do *Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego* dokonano oceny stopnia przydatności środowiska przyrodniczego dla rolnictwa względem wyodrębnionych tam jednostek przyrodniczo-krajobrazowych¹⁵. Według przeprowadzonej klasyfikacji wyszczególniono 3 kategorie obszarów¹⁶, które mogą stanowić podstawę dla wskazania stref o wysokim potencjale przyrodniczym dla rolnictwa jako głównego elementu potencjalnych strategicznych obszarów żywicielskich Mazowsza. Są to obszary (*Mapa 6*):

- **o dużym stopniu przydatności dla rolnictwa** (dominacja zwartych kompleksów gleb o wysokiej przydatności dla rolnictwa, tj. 1, 2, 4, 1z¹⁷, oraz przewaga gleb klasy I-III, z których osiąga się najwyższe plony) – usytuowane głównie na równinach: łowicko-

¹³ Syntetyczny wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej oceniany był w skali 0-125 pkt., w tym jakość gleb w skali 0-100 pkt., agroklimat w skali 0-15 pkt., rzeźba terenu 0-5 pkt. i warunki wodne w skali 0-5 pkt.

¹⁴ Na przykładzie analizy możliwości uprawy 12 pospolitych roślin rolniczych, Krzysztof Koreleski (1988) stwierdził, że silne ograniczenia uprawy (dla 70% badanych roślin) odnoszą się do przedziału 38-53 pkt. waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej, a bardzo silne (90-100% roślin) – do przedziału 32-41 pkt. (źródło: *Geografia rolnictwa Polski*, Jerzy Bański, PWE, Warszawa 2007).

¹⁵ Jednostki te zostały wyznaczone na podstawie interpretacji cech wybranych komponentów środowiska, z zastosowaniem następujących kryteriów:

- zróżnicowanie rzeźby terenu (formy dolinne, równinne, faliste, pagórkowate),
- warunki glebowe (typ gleb i ich struktura, rodzaj utworów powierzchniowych, przydatność rolnicza),
- stosunki wodne (głębokość zalegania pierwszego poziomu wód gruntowych decydująca o własnościach gleb i siedlisk, wpływająca na warunki klimatyczne i szatę roślinną),
- pokrycie i sposób zagospodarowania terenu.

Jednostki przyrodniczo-krajobrazowe zidentyfikowano w wyniku rozpoznania wyżej wymienionych cech środowiska przyrodniczego w ujęciu kompleksowym, z uwzględnieniem związków zachodzących między komponentami. Specyfiką danej jednostki jest sposób powiązania i wzajemnego oddziaływania na siebie poszczególnych komponentów środowiska przyrodniczego (źródło: *Opracowanie ekofizjograficzne do Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego*, MBPR Warszawa – Ciechanów 2011).

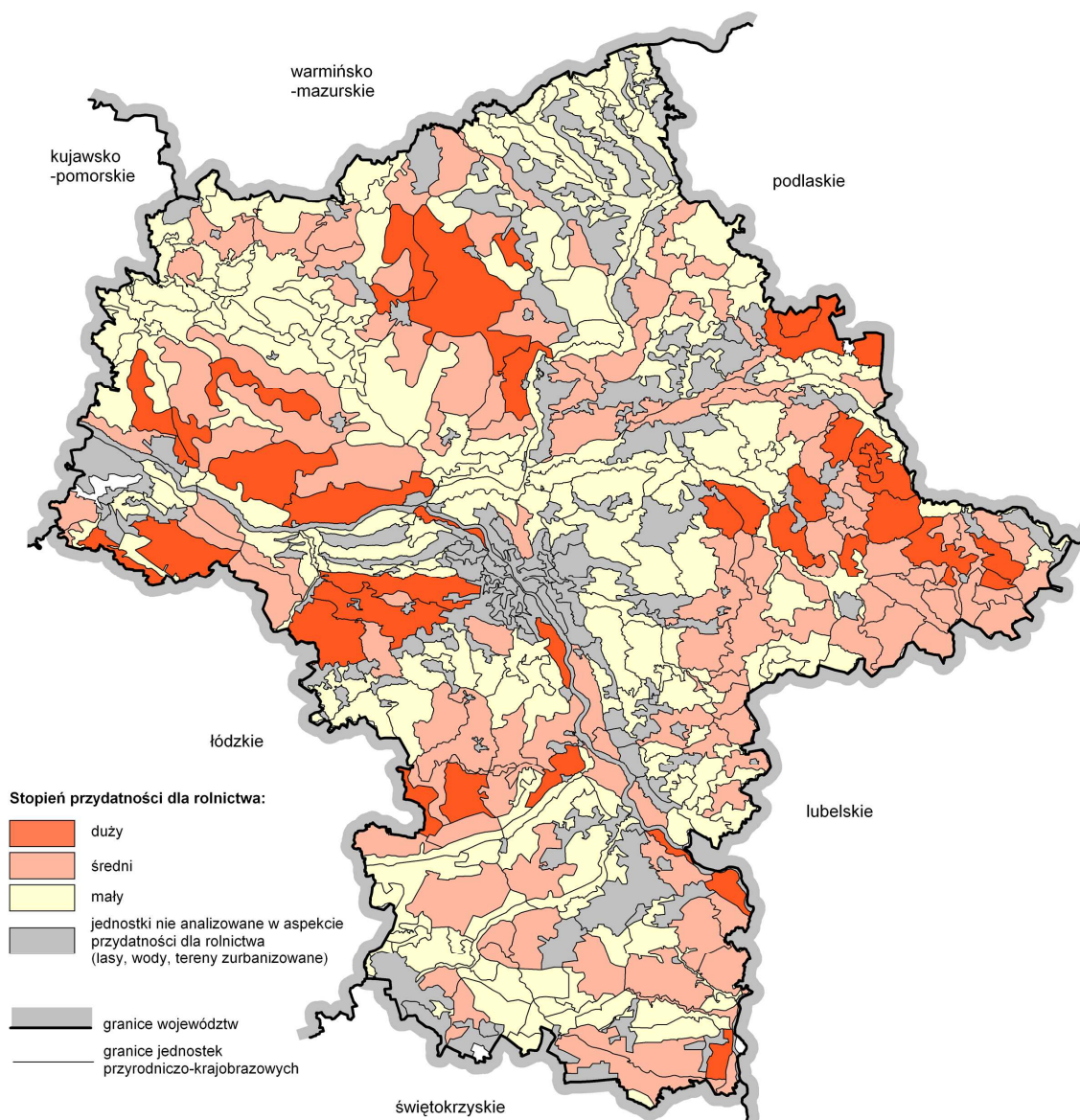
¹⁶ Jako podstawowe kryterium oceny przydatności terenu do rozwoju rolnictwa w ekofizjografii do *Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego* przyjęto jakoś użytków rolnych, określoną w oparciu o opisane wcześniej kompleksy rolniczej przydatności.

¹⁷ Patrz *Załącznik 1*.

błońskiej i kutnowskiej oraz na wysoczyznach: ciechanowskiej, płockiej, rawskiej, wysokomazowieckiej, siedleckiej, a także w dolinie Wisły;

- **o średnim stopniu przydatności dla rolnictwa** (przewaga gleb o średniej przydatności dla rolnictwa, tj. kompleksy 3, 5, 8, 2z, przewaga gleb klasy IV) – koncentrują się głównie w sąsiedztwie gleb bardzo dobrych, poza tym zwarte płyty dobrych gleb występują na równinach: radomskiej i kozienickiej oraz Wysoczyźnie Siedleckiej;
- **o małym stopniu przydatności dla rolnictwa** (występowanie gleb słabych jakościowo, dominacja kompleksów 6, 7, 9, 3z, przewaga klas V i VI) – największa grupa, której jednostki występują przede wszystkim na równinach: kurpiowskiej, raciąskiej, wołomińskiej i garwolińskiej, oraz w dolinach rzek: Wkry, Pilicy i Radomki.

Mapa 6. Ocena warunków środowiska przyrodniczego dla rolnictwa według *Opracowania ekofizjograficznego do Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego*

Źródło: Opracowanie ekofizjograficzne do Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego, MBPR Warszawa – Ciechanów 2011

2.2. Obszary o wykształconych kierunkach produkcji rolniczej

Jednym z czynników kulturowych, wpływających na delimitację strategicznych obszarów żywicielskich regionu jest konkurencyjność rolnictwa, mająca swoje odzwierciedlenie w wykształconych kierunkach produkcji rolniczej.

Pomimo niższej od przeciętnej w kraju jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej (co zostało opisane w podrozdziale 2.1.), w województwie mazowieckim wykształciły się ponadprzeciętne w skali kraju specjalizacje produkcji rolniczej: owoców, warzyw, mięsa i mleka. Ich terytorialna alokacja może być zatem uwarunkowana nie tylko predyspozycjami rolniczej przestrzeni produkcyjnej, ale także wieloletnimi niekiedy tradycjami.

Produkcja owoców skoncentrowana jest głównie w powiatach: grójeckim i piaseczyńskim (sady), płońskim i kozienickim (truskawki) oraz lipskim (krzewy owocowe). Udział upraw owocowych w powierzchni użytków rolnych (UR) tych obszarów przekroczył ponad 4-krotnie średni wskaźnik dla województwa, co należy uznać za przesłankę wybitnej specjalizacji rolniczej. Produkcja owocowa rozwinięta jest także wyraźnie w powiatach: żyrardowskim i łosickim (krzewy owocowe) oraz w sochaczewskim, szydłowieckim i gostynińskim (truskawki), gdzie udział odpowiednich kultur w powierzchni użytków rolnych przekroczył 3-krotnie średnią wojewódzką. Specjalizacja owocowa zauważalna jest także w rejonie siedleckim (krzewy owocowe) i radomskim (sady, truskawki) oraz w powiatach: nowodworskim, otwockim i sochaczewskim. W tych obszarach wskaźnik specjalizacji przekracza 200% średniej dla Mazowsza (*Mapa 7A*).

Warzywnictwo rozwinęło się głównie wzdłuż Wisły (powiaty: kozienicki, piaseczyński i nowodworski) oraz na południowo-zachodnich obrzeżach aglomeracji warszawskiej (Równina Błońska – powiaty: warszawski zachodni i pruszkowski). Udział upraw warzyw gruntowych w całkowitej powierzchni UR tych obszarów przekracza ponad 4-krotnie średnią wojewódzką. Warto również w kontekście specjalizacji warzywniczej dostrzec powiat sochaczewski, którego powyższy wskaźnik przekracza 200% (*Mapa 7B*).

W produkcji mięsa specjalizuje się przede wszystkim północna oraz północno-zachodnia część województwa mazowieckiego, a także powiat garwoliński. Wybitnie wykształcone kierunki produkcji rolniczej, tj. wskaźniki przekraczające 4-krotnie średnią wojewódzką, charakteryzują powiaty: żuromiński (trzoda chlewna¹⁸) oraz gostyniński i płocki (drób rzeźny¹⁹). Specjalizacja produkcji mięsa rozwinięta jest także w powiatach: mławskim (wskaźnik obsady drobiu > 300% średniej wojewódzkiej), ostrołęckim (wskaźnik obsady bydła²⁰ > 200% średniej wojewódzkiej) oraz garwolińskim, makowskim i sierpeckim (wskaźnik obsady trzody chlewniej > 200%) – *Mapa 8A*.

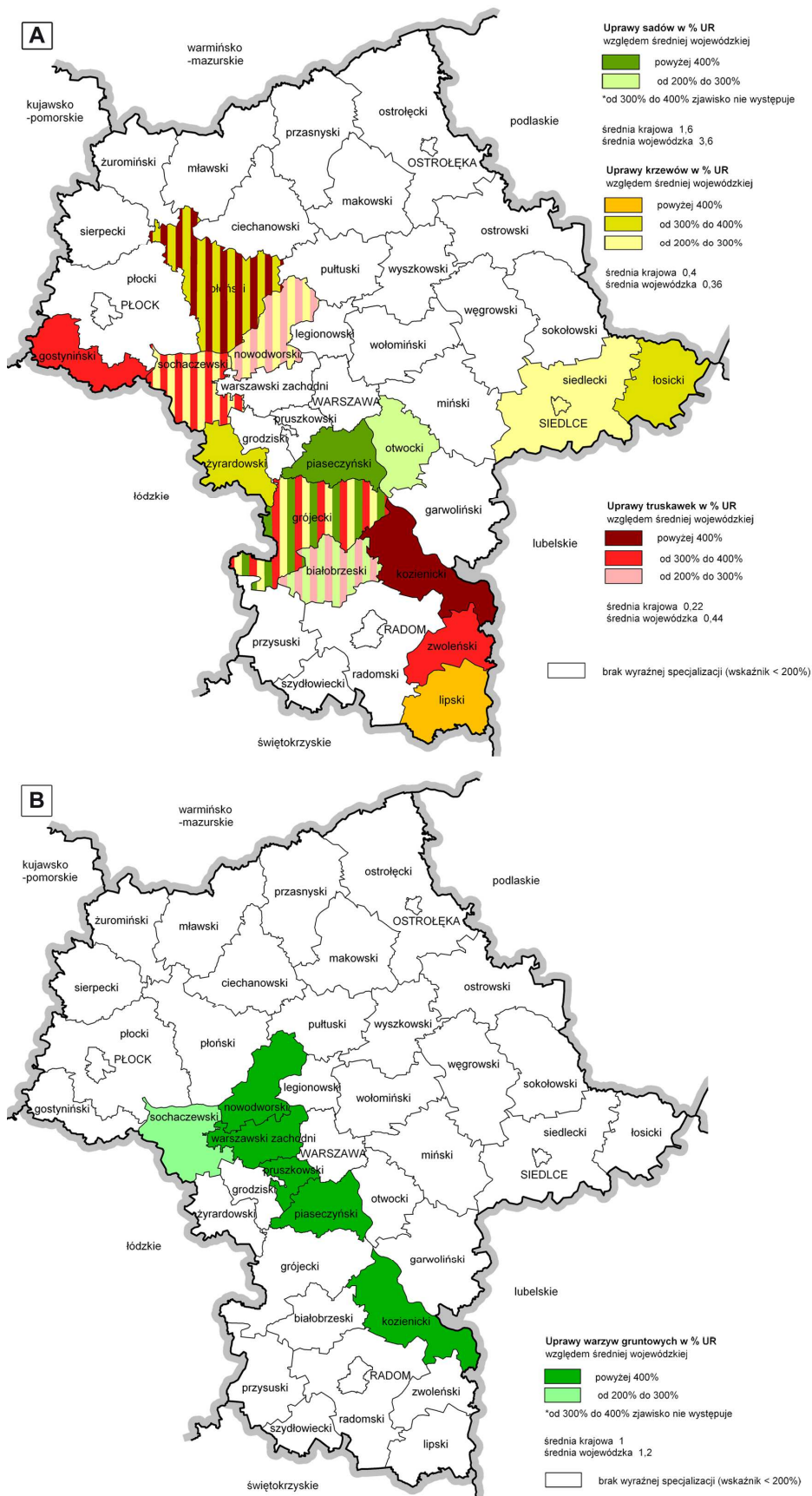
Obszarem szczególnie dużej koncentracji produkcji mleka jest subregion ostrołęcki, a w nim powiaty ostrołęcki i przasnyski, w których obsada krów mlecznych w sztukach na 100 ha UR przewyższa 2-krotnie ten wskaźnik dla województwa (*Mapa 8B*).

¹⁸ Obsada w szt./100 ha UR.

¹⁹ Obsada w szt./100 ha UR.

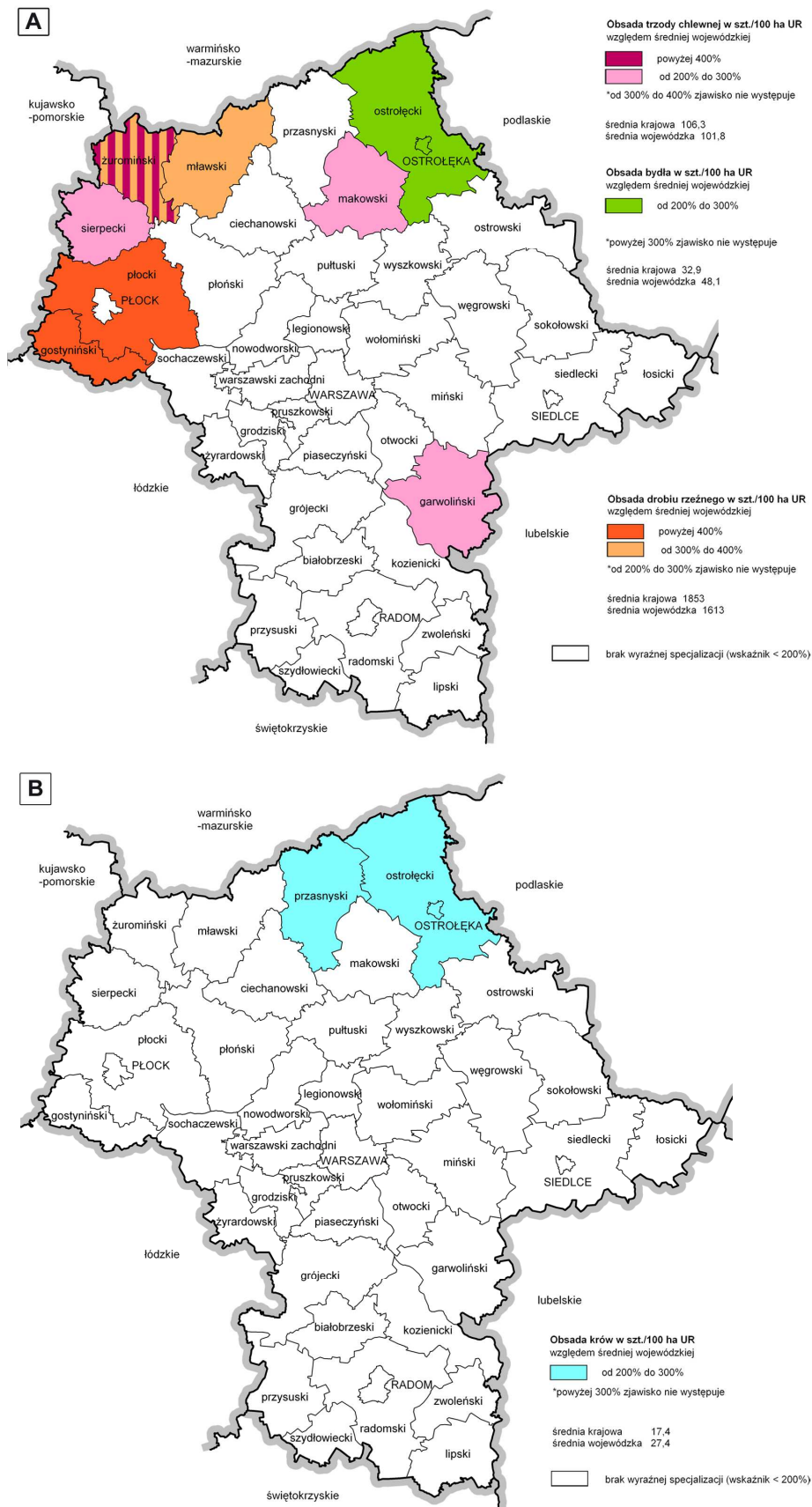
²⁰ W szt./100 ha UR.

Mapy 7 (A, B). Obszary o wyraźnie wykształconych kierunkach produkcji roślinnej

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Powszechny Spis Rolny 2002

Mapy 8 (A, B). Obszary o wyraźnie wykształconych kierunkach produkcji zwierzęcej

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Warszawie oraz danych Głównego Inspektoratu Weterynarii w Warszawie o fermach powyżej 350 szt. drobiu rzeźnego

2.3. Obszary towarowego rolnictwa

Kolejną przesłanką pozwalającą na identyfikację potencjalnych strategicznych obszarów żywicielskich regionu jest wysoka towarowość produkcji rolniczej.

W literaturze przedmiotu obszary towarowego rolnictwa przedstawiane są jako tereny charakteryzujące się wysoką wartością towarowej produkcji rolniczej, stosunkowo korzystną strukturą agrarną oraz koncentracją na tych obszarach wyspecjalizowanych gospodarstw rolnych produkujących głównie na rynek.

W 2009 roku wartość towarowej produkcji rolniczej w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach województwa mazowieckiego wyniosła blisko 4 tys. zł, przekraczając o 20% średnią krajową, plasując tym samym Mazowsze na 3 miejscu wśród wszystkich województw, tuż za łódzkim i wielkopolskim²¹. Wysoka wartość tego wskaźnika jest wynikiem utrwalonych na Mazowszu specjalizacji produkcji rolniczej, tj.: owoców i warzyw (ponad 1/3 towarowej produkcji rolniczej regionu), żywca rzeźnego oraz mleka (odpowiednio: 1/4 i 1/5)²². Największy udział w tworzeniu towarowej produkcji rolniczej Mazowsza mają obszary z wykształconymi kierunkami produkcji rolniczej. Pod tym względem szczególnie wyróżnia się powiat grójecki, w którym wytwarzane jest niemal 10% towarowej produkcji rolniczej regionu (wynik rozwiniętej specjalizacji sadowniczej), oraz podregion ciechanowsko-płocki, na który przypada 1/3 tego rodzaju produkcji województwa²³. Powyższe obszary odznaczają się również ponadprzeciętnymi wartościami towarowej produkcji rolniczej w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych oraz na gospodarstwo. W tym ostatnim przypadku szczególnie wyróżniają się północno-zachodnie powiaty Mazowsza (wyspecjalizowane w produkcji zwierzęcej: żywca rzeźnego i mleka), w których wartość tego wskaźnika przekracza 1,5-rza średnią wojewódzką, a w przypadku powiatów żuromińskiego i mławskiego ponad 2-krotnie (*Mapy 9A i 9B*). Należy nadmienić, że na tym obszarze występuje korzystna – w porównaniu do sytuacji obserwowanej średnio w województwie i kraju – struktura obszarowa gospodarstw rolnych, gdzie przeciętna powierzchnia użytków rolnych gospodarstwa przekracza 12 ha, przy średniej wojewódzkiej niespełna 8 ha i krajowej około 9 ha²⁴.

W kontekście obszarów towarowego rolnictwa w województwie mazowieckim wspomnieć należy również o gospodarstwach produkujących głównie na rynek. Gospodarstwa te odgrywają istotną rolę w zaopatrywaniu Mazowsza w surowce dla przetwórstwa rolno-spożywczego²⁵ i żywność. Warto dodać, że w województwie mazowieckim produkcja wielu podstawowych artykułów rolniczych pokrywa, a nawet przekracza zapotrzebowanie mieszkańców regionu, co przedstawia poniższa *Tabela 1*.

Z powyższych danych wynika, że w województwie mazowieckim funkcjonują obszary żywicielskie, które stanowią nie tylko o samowystarczalności żywnościowej województwa, ale również są obszarami o znaczeniu ponadregionalnym.

²¹ Źródło: BDL GUS.

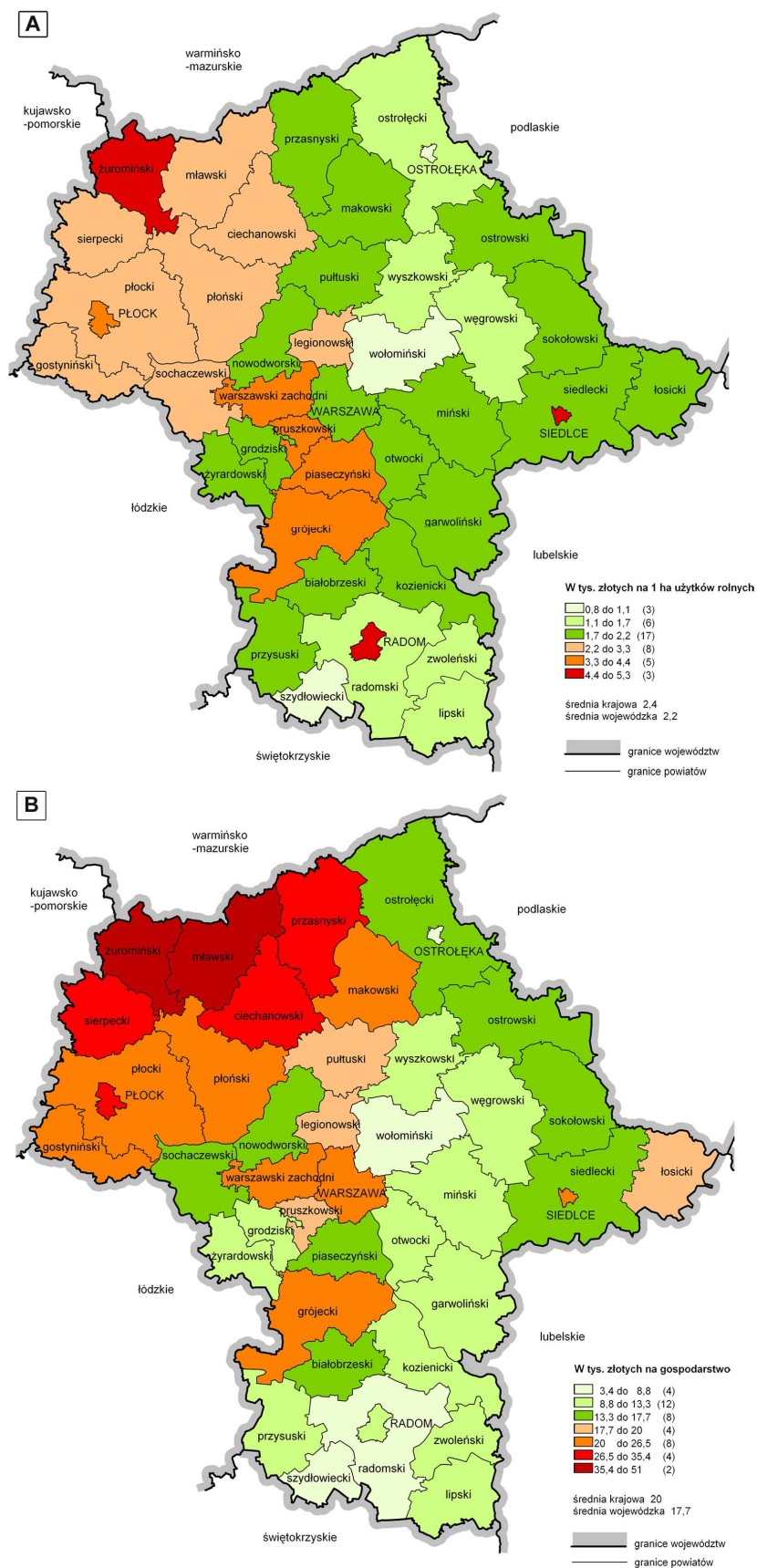
²² Źródło: *Rocznik Statystyczny Województwa Mazowieckiego 2010*. Dane dla 2008 roku.

²³ Źródło: Wybrane elementy sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych, Powszechny Spis Rolny 2002, US w Warszawie, Warszawa 2003. W statystyce publicznej na poziomie powiatów nie są w chwili obecnej dostępne bardziej aktualne dane.

²⁴ Dane dotyczą średniej powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach powyżej 1 ha. Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002, GUS.

²⁵ Temat ten jest szeroko opisany w opracowaniu pt. *Rozmieszczenie zakładów przemysłu rolno-spożywczego w województwie mazowieckim w kontekście wykształconych specjalizacji rolniczych*, w: *Mazowsze. Analizy i Studia*, Zeszyt 6(31)/2011, MBPR, Warszawa 2011.

Mapy 9 (A, B). Towarowa produkcja rolnicza w powiatach województwa mazowieckiego

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie publikacji *Wybrane elementy sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych*, PSR 2002, GUS oraz US w Warszawie, Warszawa 2003

Tabela 1. Roczne spożycie i produkcja podstawowych artykułów rolniczych w województwie mazowieckim

Artykuły żywnościowe	Jednostka miary	Spożycie na 1 mieszkańca	Produkcja w przeliczeniu na 1 mieszkańca	Stosunek produkcji do spożycia
Podstawowe zboża w przeliczeniu na przetwory	kg	111	294	2,65
Ziemniaki	kg	116	269	2,32
Warzywa*	kg	116	135	1,16
Owoce**	kg	55,5	248	4,46
Mięso i podroby ogółem	kg	75	90	1,21
Mięso wieprzowe	kg	42,4	31	0,74
Mięso wołowe	kg	3,6	13	3,73
Mięso drobiowe	kg	24	39	1,63
Mleko krowie	l	189	470	2,49
Jaja kurze	szt.	206	294	1,43
Cukier***	kg	38,8	28	0,72

* Dotyczy: kapusty, cebuli, marchwi, buraków, ogórków i pomidorów.

** Dotyczy: jabłek, gruszek, śliwek, wiśni, czereśni.

*** Szacunkowa produkcja cukru przy założeniu, że z 1 ha upraw buraka cukrowego uzyskuje się średnio 10 ton cukru (źródło: Krajowy Związek Plantatorów Buraka Cukrowego).

Źródło: Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2010, GUS, Warszawa

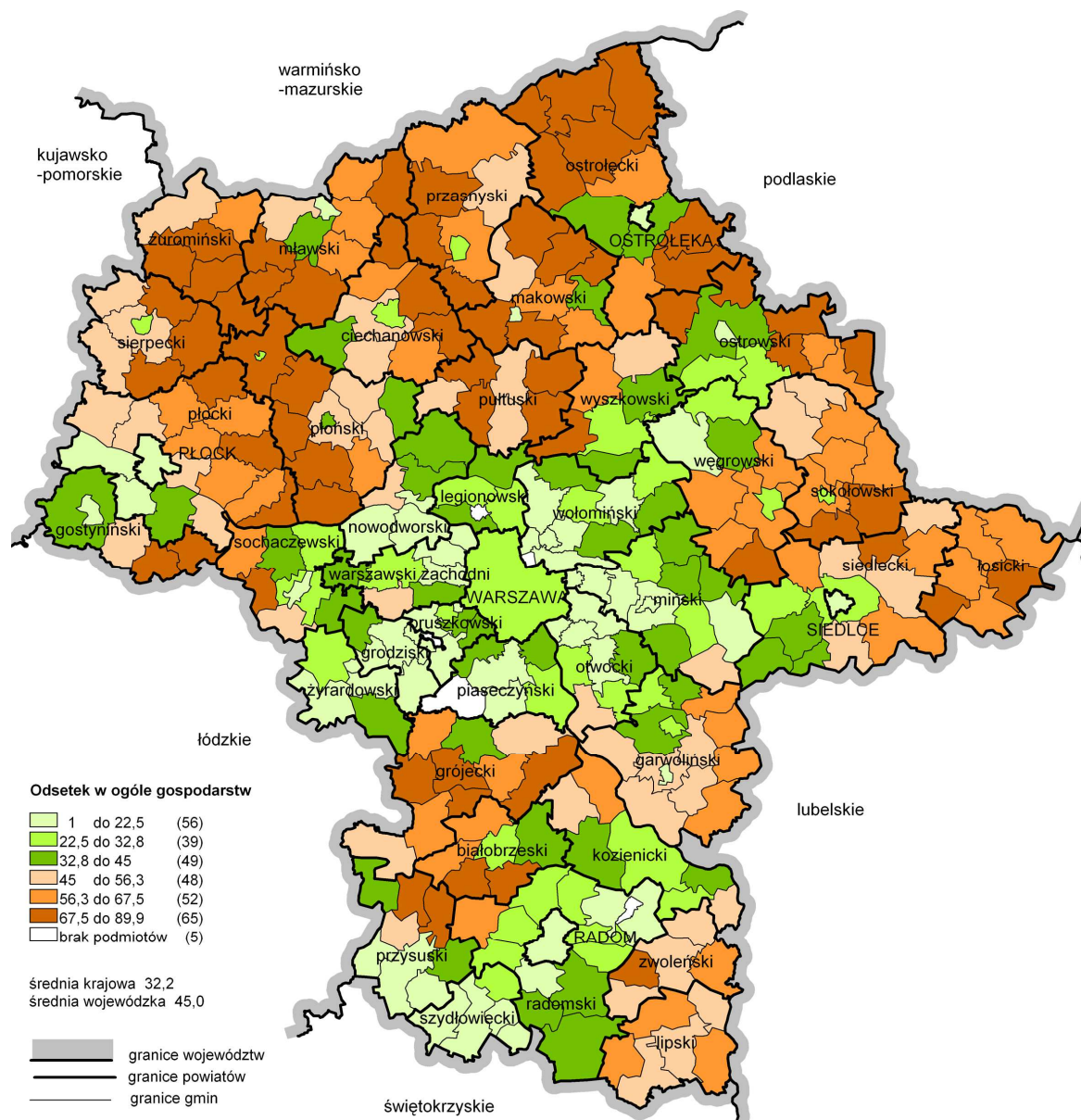
W województwie mazowieckim blisko połowa wszystkich gospodarstw rolnych produkuje głównie na rynek (w kraju około 30%)²⁶, wytwarzając niemal 100% towarowej produkcji rolniczej Mazowsza (i prawie 13% krajowej). Największa koncentracja tego typu gospodarstw występuje w północnej i północno-wschodniej części regionu, gdzie skupia się produkcja żywca rzeźnego oraz mleka. Wyróżniają się zwłaszcza powiaty: żuromiński, ostrołęcki, makowski, przasnyski i płoński, w których udział gospodarstw produkujących głównie na rynek w ogólnej ich liczbie przekracza 2-krotnie średnią krajową oraz 1,5-krotnie średnią wojewódzką. Warto podkreślić jest także wysoka wartość tego wskaźnika na obszarze nadbużańskim, gdzie funkcjonują gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji mięsa i owoców z krzewów. Ponadprzeciętnym odsetkiem gospodarstw produkujących głównie na rynek odznaczają się również gminy powiatów: grójeckiego, białobrzeskiego, zwolenńskiego i lipskiego, o wykształconych kierunkach produkcji warzyw i owoców. Wartość rozpatrywanego wskaźnika w tych gminach przekracza znacznie średnią wojewódzką (*Mapa 10*).

2.4. Obszary żywicielskie w analizie wieloczynnikowej

Opisane w powyższych rozdziałach czynniki pozwoliły na dokonanie szczegółowej analizy obszaru województwa pod względem jego zdolności żywicielskiej. Przeanalizowano w każdej gminie intensywność przyjętych kryteriów delimitacji, tj.: wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej, wykształconych specjalizacji oraz towarowości produkcji rolniczej. Za poszczególne komponenty, w zależności od ich natężenia, przydzielono odpowiednie liczby punktów, które następnie podlegały zsumowaniu celem przeprowadzenia dalszej – wieloczynnikowej – analizy.

²⁶ Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002, GUS.

Mapa 10. Gospodarstwa rolne produkujące głównie na rynek w gminach województwa mazowieckiego

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie PSR 2002, BDL GUS

Decydujący wpływ na zakwalifikowanie do SOŻ miał wysoki potencjał przyrodniczy, oceniony, ze względu na swoją nieodnawialność, jako czynnik najważniejszy (dobro wyczerpywalne – predysponowane do objęcia ochroną), któremu przypisano najwyższe indeksy punktowe. Waga tego czynnika podnoszona jest także w opracowaniach naukowych²⁷, a także w wielu dokumentach na poziomie krajowym (patrz rozdział 1) oraz europejskim, w których zwraca się uwagę na konieczność utrzymywania gruntów rolnych w tzw. dobrej kulturze rolnej, zgodnej z zasadami ochrony środowiska²⁸ jako elementu

²⁷ Np.: A. Kagan, *Oddziaływanie rolnictwa na środowisko naturalne, Zagadnienia ekonomiki rolnej nr 3*, Warszawa 2011 r. (*Jednym z istotniejszych działań prowadzonych na poziomie polskiej gospodarki powinno być zachowanie zdolności produkcyjnej rolnictwa – zwłaszcza ziemi rolniczej, jako cennego środowiskowego czynnika produkcji*).

²⁸ Źródło: *Rozporządzenie (WE) nr 1290/2005 z dnia 21 czerwca 2005 r. w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej*.

działań na rzecz zrównoważonego rozwoju, w tym wspierania racjonalnego gospodarowania gruntami²⁹.

Czynnikom kulturowym produkcji rolniczej (wykształconym specjalizacjom i towarowości) nadano natomiast mniejsze liczby punktów, uznając, że nie stanowią one, tak jak czynnik przyrodniczy, rezerwaru samego w sobie, lecz są wynikiem określonych działań człowieka i mogą być odtworzone również na innym obszarze.

Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej wyższy od średniej krajowej, tj. powyżej 66,6 pkt., a tym samym świadczący o najlepszych w województwie warunkach naturalnych dla produkcji rolniczej, stanowił bezwzględną podstawę do zaliczenia obszaru do SOŻ. Gminy o nieco mniejszym wskaźniku potencjału przyrodniczego (poniżej średniej krajowej, ale powyżej średniej wojewódzkiej wynoszącej 59,9 pkt.) zakwalifikowano do SOŻ, jeśli odznaczały się ponadprzeciętną wartością co najmniej jednego z czynników kulturowych produkcji rolniczej. Gminy o waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej niższej od średniej wojewódzkiej, ale wyższej niż 80% średniej krajowej (powyżej 53,3 pkt.), zaliczono do SOŻ tylko w przypadku, gdy pozostałe rozpatrywane wskaźniki osiągały ponadprzeciętne wartości, świadczące o wysokiej kulturze rolnej i ekonomicznej analizowanych obszarów. Natomiast te o najniższym potencjale przyrodniczym (omawiany wskaźnik poniżej 53,3 pkt.) zostały pominięte w dalszej analizie.

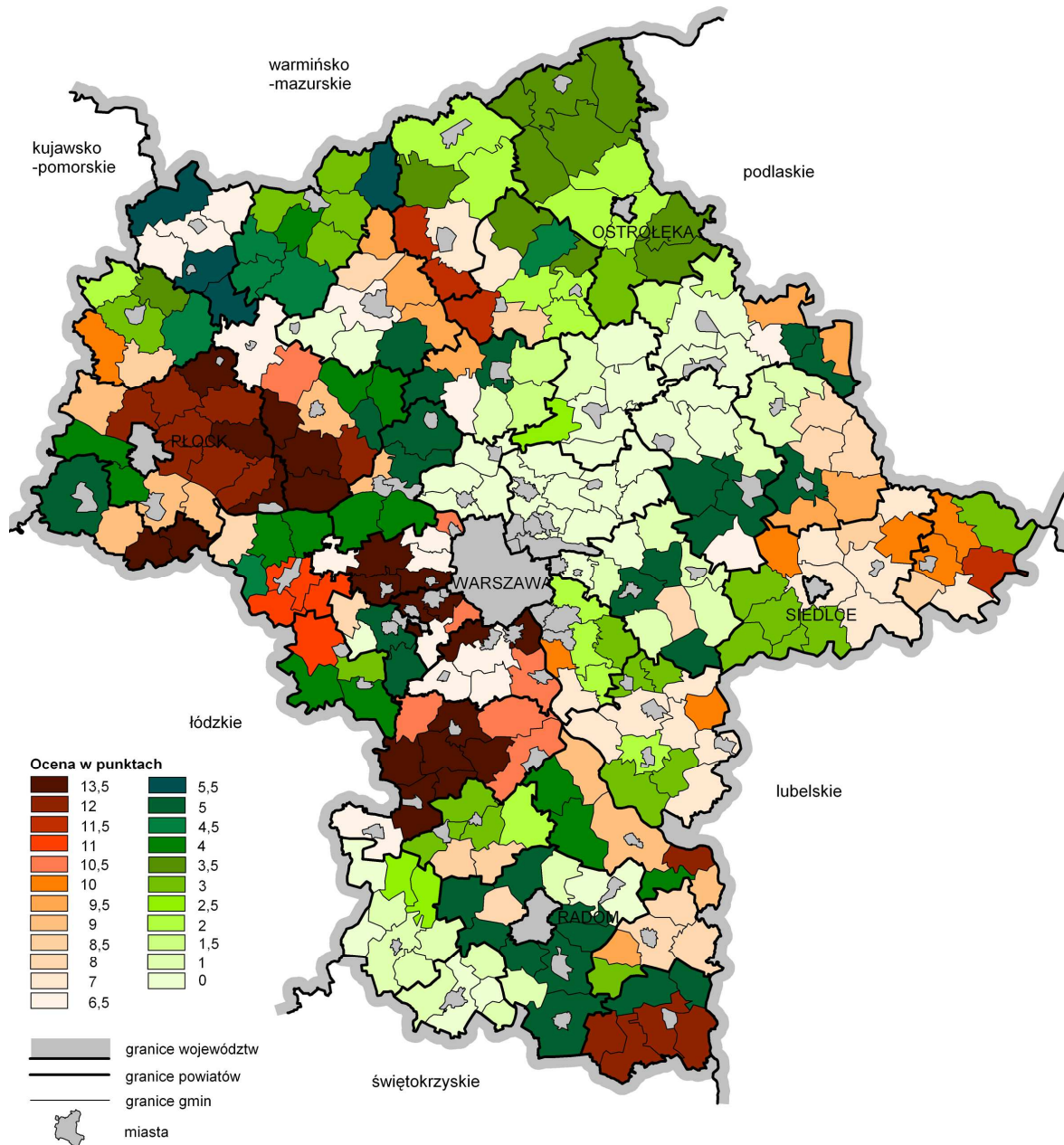
Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, każda gmina otrzymała za poszczególne kryteria punkty, które przyznawano w następujący sposób:

- za wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej:
 - wyższy niż 66,6 pkt.8 pkt.,
 - od 59,9 do 66,6 pkt.5 pkt.,
 - od 53,3 do 59,9 pkt.1 pkt.,
 - niższy niż 53,3 pkt.0 pkt.;
- za odpowiedni wskaźnik wykształconego kierunku produkcji rolniczej (np. w przypadku produkcji mięsa – obsada drobiu rzeźnego na 100 ha UR):
 - wyższy niż 400% średniej wojewódzkiej.....4 pkt.,
 - od 300% do 400% średniej wojewódzkiej3 pkt.,
 - od 200% do 300% średniej wojewódzkiej2 pkt.,
 - niższy niż 200% średniej wojewódzkiej0 pkt.;
- za wskaźnik towarowości produkcji rolniczej:
 - odsetek gospodarstw produkujących głównie na rynek > 150%średniej wojewódzkiej1,5 pkt. lub
 - towarowa produkcja rolnicza w tys. zł na 1 ha UR > 150% średniej wojewódzkiej1,5 pkt.,
 - obydwa wskaźniki < 150% średniej wojewódzkiej0 pkt.

Na podstawie powyższej punktacji każda gmina mogła otrzymać od 0 do 13,5 pkt. Za strategiczne obszary żywicielskie uznano takie strefy, w obrębie których każda gmina uzyskiwała nie mniej niż 6,5 pkt. (*Załącznik 2*). Wielkość tę uznano za graniczną, ponieważ gminy lokujące się poniżej niej cechują się albo najgorszymi na tle województwa warunkami naturalnymi (wskaźnik waloryzacji poniżej 80% średniej krajowej), albo niedostatecznie wykształconą kulturą rolną i ekonomiczną (odpowiednie wskaźniki poniżej średniej dla województwa), pomimo niezłego potencjału przyrodniczego. Rozkład przestrzenny uzyskanych wyników przedstawia *Mapa 11*.

²⁹ Źródło: Komunikat Komisji Europa 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, KOM(2010) 2020 wersja ostateczna.

Mapa 11. Ocena zdolności żywicielskiej według gmin

Źródło: opracowanie własne MBPR

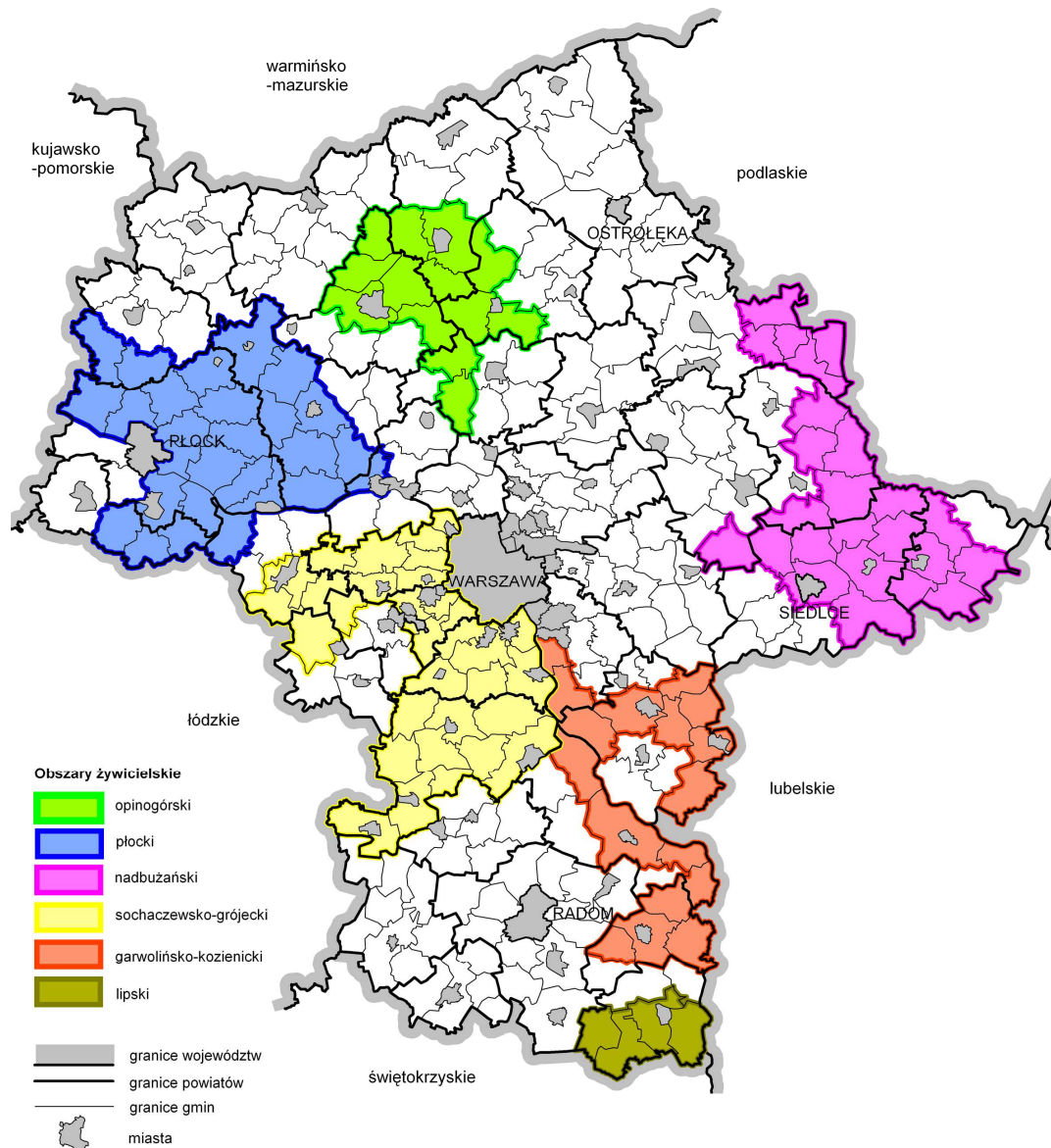
Na podstawie przeprowadzonej analizy wyróżniono 6 strategicznych obszarów żywicielskich (Mapa 12):

- płocki,
- opinogórski,
- nadbużański,
- sochaczewsko-grójecki,
- garwolińsko-kozienicki,
- lipski.

Występują one na obszarze 115 gmin województwa (nieco ponad 1/3 gmin Mazowsza), obejmując około 38% powierzchni regionu. Użytki rolne stanowią 3/4 powierzchni tych terenów, co jest wskaźnikiem wyższym niż w województwie (67%) i w kraju (58%), a ich

powierzchnia stanowi ponad 42% użytków rolnych województwa. Średni wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej zdelimitowanych SOŻ wynosi 68,3 pkt. (w 125-punktowej skali IUNG) i przewyższa wartość tego samego wskaźnika dla województwa (59,9) i dla kraju (66,6). Charakteryzują się one także wykształconymi wyraziście kierunkami produkcji rolniczej (produkcją mleka, owoców, warzyw, mięsa) i są w większości obszarami wysokotowarowymi – gospodarstwa rolne produkujące głównie na rynek stanowią ponad połowę ogółu gospodarstw tam funkcjonujących, tj. o ponad 10 pkt. proc. więcej niż w całym województwie i o 1/5 więcej niż w kraju. Krótka charakterystyka poszczególnych obszarów żywicielskich znajduje się w *Załączniku 3*.

Mapa 12. Strategiczne obszary żywicielskie w województwie mazowieckim

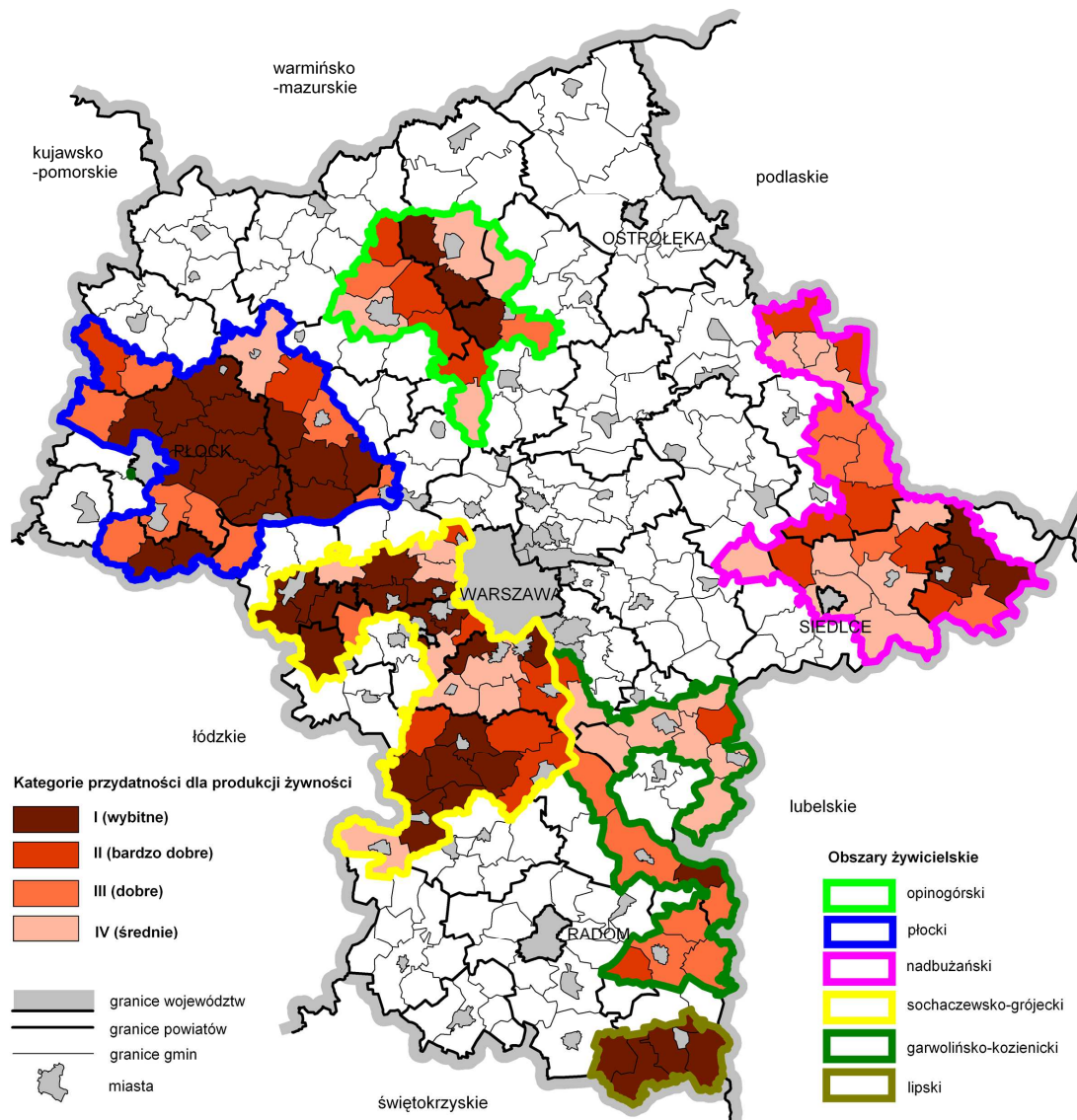
Źródło: opracowanie własne MBPR

Wszystkie wyznaczone obszary odznaczają się koncentracją cech znamienych dla strategicznych obszarów żywicielskich, jednak nie są one pod tym względem tożsame. Niektóre z nich uznane zostały za strategiczne ze względu na najcenniejszy na tle województwa potencjał przyrodniczy (wykorzystany w większym lub mniejszym stopniu) i jego nieodnawialny charakter. W innych zaś, mimo gorszych warunków naturalnych, udało się wykształcić najbardziej konkurencyjne i towarowe rolnictwo w całym województwie

– czynniki kulturowe zdecydowały więc o zakwalifikowaniu do SOŻ. W ramach wyznaczonych obszarów żywicielskich rozróżniono zatem 4 kategorie terenów pod względem ich predyspozycji do produkcji rolniczej (Mapa 13):

- wybitne (kategoria I),
- bardzo dobre (kategoria II),
- dobre (kategoria III),
- średnie (kategoria IV).

Mapa 13. Kategorie strategicznych obszarów żywicielskich według gmin województwa mazowieckiego

Źródło: opracowanie własne MBPR

Do **kategorii I (wybitne)** zaliczono gminy o najlepszych predyspozycjach do rozwoju funkcji żywicielskiej. Na podstawie przyjętej punktacji znalazły się one w pierwszym, najwyższym przedziale punktowym, tj. od 11 do 13,5 pkt. (patrz *Załącznik 2*). Decydujący wpływ na przynależność gmin do tej kategorii obszarów miał ich największy potencjał przyrodniczy (ponadprzeciętna w skali kraju wartość waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej, tj. powyżej 66,6 pkt.), przy jednoczesnych wysokich wartościach wskaźników „kulturowych” (odzwierciedlających poziom kultury rolnej i ekonomicznej) – wykształconej specjalizacji rolniczej (odpowiedni wskaźnik przekracza 200% średniej wojewódzkiej)

oraz wysokiej towarowości (odsetek gospodarstw produkujących głównie na rynek powyżej 150% średniej wojewódzkiej). Wśród wszystkich gmin zakwalifikowanych do strategicznych obszarów żywicielskich niemal 40% zaliczono do kategorii I (wybitne). Analizując rozkład przestrzenny gmin omawianej grupy, można zauważyć, że ich koncentracja (75%) występuje w obszarach żywicielskich: płockim oraz sochaczewsko-grójeckim, w których ponad połowa gmin zaliczona została do tej kategorii. Warto zauważyć, że w obszarze lipskim wszystkie gminy należą do tej grupy, przy czym jest to najmniejszy obszar żywicielski, obejmujący zaledwie 4 gminy (~3% gmin zaliczonych do SOŻ).

Kategoria II (bardzo dobre) obejmuje gminy mieszczące się w drugim przedziale przyjętej punktacji (od 9,5 do 10,5 pkt.). Znajdują się w niej obszary dwojakiego rodzaju. Pierwsza grupa to rejony, które posiadają najwyższy wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (przekraczający średnią dla kraju), ale pozostałe agregaty nie osiągają wysokiego poziomu. Drugą zaś grupę stanowią gminy o nieco słabszych warunkach przyrodniczych (wskaźnik waloryzacji poniżej średniej krajowej a powyżej średniej wojewódzkiej), ale o silnych czynnikach kulturowych – bardzo wyraźnie wykształconych specjalizacjach rolniczych (wskaźniki powyżej 300% średniej wojewódzkiej) i wysokiej towarowości (150% średniej Mazowsza). Kategoria ta obejmuje nieco ponad 1/5 gmin zaliczonych do SOŻ. Analizując rozkład przestrzenny grupy II, można zauważyć, że ponad połowa gmin tej kategorii zlokalizowana jest w obszarach żywicielskich: sochaczewsko-grójeckim (27%) oraz nadbużańskim (32%). Warto dodać, że w przypadku tego ostatniego, gminy kategorii bardzo dobre stanowią blisko 1/3 obszaru.

Do **kategorii III (dobre)** również zakwalifikowano nieco ponad 1/5 gmin SOŻ. Otrzymały one, według przyjętych kryteriów klasyfikacji, od 8 do 9 pkt. Charakteryzują się widoczną specjalizacją (w wielu gminach wskaźnik przekracza 4-krotnie średnią wojewódzką), przy wskaźniku waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej powyżej średniej wojewódzkiej. W większości przypadków nie są to jednak obszary wysokotowarowe. Niemal 2/3 gmin tej kategorii znajduje się w płockim i garwolińsko-kozienickim SOŻ, w których to obszarach stanowią one około 1/3 gmin.

Kategoria IV (średnie) obejmuje gminy zlokalizowane w przedziale punktowym od 6,5 do 7 pkt. Jest to najslabsza pod względem warunków przyrodniczych grupa (waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej poniżej średniej dla kraju, a w niektórych przypadkach – nawet poniżej średniej dla województwa), przy czym odznacza się ona wysoką towarością bądź wyraźnie wykształconymi kierunkami produkcji rolniczej (wskaźnik powyżej 200% średniej wojewódzkiej). Do grupy tej należy niemal 1/4 wszystkich gmin obszarów żywicielskich. Koncentracja gmin tej kategorii występuje w obszarach: garwolińsko-kozienickim (26%), nadbużańskim (26%) oraz sochaczewsko-grójeckim (30%).

PODSUMOWANIE

Niniejsza praca studialna jest próbą sparametryzowanej identyfikacji potencjalnych strategicznych obszarów żywicielskich na Mazowszu – określenia ich terytorialnej alokacji, z uwzględnieniem różnorodności poszczególnych obszarów. Inspiracją podjęcia tematu był zapis zawarty w eksperckim projekcie KPZK do roku 2033, zalecający wyznaczanie takich obszarów na poziomie regionalnym w planach zagospodarowania przestrzennego województw. Należy zwrócić uwagę, że przy doborze kryteriów delimitacji strategicznych obszarów żywicielskich oraz ich kategoryzacji posłużono się metodologią nie do końca potwierdzoną naukowo – co prawda analizowane czynniki mają swoje oparcie w literaturze przedmiotu, jednakże wagi im przypisane stanowią wynik przemyśleń autorskich – dlatego też może ona zostać poddana krytycznej weryfikacji.

Na podstawie analizy, przeprowadzonej w celu wyznaczenia strategicznych obszarów żywielskich, można sformułować szereg spostrzeżeń.

1. Wyznaczone na Mazowszu obszary: płocki, opinogórski, nadbużański, sochaczewsko-grójecki, garwolińsko-kozienicki i lipski, charakteryzują się kumulacją cech typowych dla strategicznych obszarów żywielskich, tj.:
 - wysoką waloryzacją rolniczej przestrzeni produkcyjnej – jako najważniejszym kryterium delimitacji SOŻ, odzwierciedlającym fundament przyrodniczy potencjału produkcyjnego;
 - wysokimi wskaźnikami: konkurencyjności oraz towarowości produkcji – odzwierciedlającymi stan aktualny kultury rolnej i ekonomicznej podmiotów wykorzystujących gospodarczo tę przestrzeń.
2. Strategiczne obszary żywielskie na Mazowszu, obejmując około 1/3 gmin i powierzchni regionu, stanowią swoisty rezerwar arealu produkcyjnego (zaplecze dla produkcji żywności) – powierzchnia ich użytków rolnych stanowi 3/4 całkowitej powierzchni tych terenów, co znacznie przewyższa ten wskaźnik dla województwa (67%) i dla kraju (58%).
3. Dokonana w ramach zdelimitowanych obszarów żywielskich kategoryzacja poszczególnych składowych (gmin) z punktu widzenia predyspozycji do produkcji żywności, wskazuje na wewnętrzne zróżnicowanie pod względem intensywności posiadanych cech.
4. Koncentracja obszarów wybitnych i bardzo dobrych (~60% gmin SOŻ), w których zarówno czynnik potencjału, jak i czynniki kulturowe osiągają ponadprzeciętne wartości względem średniej wojewódzkiej i krajowej, występuje w obszarach: płockim i sochaczewsko-grójeckim.
5. Potencjał przyrodniczy niektórych gmin wyznaczonych obszarów żywielskich wykorzystywany jest w niewielkim stopniu (brak wyraźnie rozwiniętych czynników kulturowych), co wskazuje na obszary rezerw produkcyjnych.
6. W gminach niezaliczonych do obszarów żywielskich z uwagi na sumarycznie niskie predyspozycje produkcyjne, wskazany byłby intensywniejszy rozwój innych funkcji gospodarczych, niezależnie od pełnionej roli w systemie produkcji żywności, niekiedy bardzo istotnej (np. wykazujące znaczną konkurencyjność gospodarstwa specjalizujące się w produkcji mleczarskiej w subregionie ostrołęckim), także z uwagi na możliwość wahań koniunkturalnych i ich mniejszą elastyczność w wyborze kierunków produkcji.

REKOMENDACJE

Jednym z istotniejszych działań prowadzonych na poziomie regionu powinno być dążenie do zachowania jego zdolności żywielskiej, zwłaszcza poprzez ochronę gruntów rolnych jako cennego środowiskowego czynnika produkcji. W tym kontekście istotne wydaje się być skoordynowanie działań mających na celu ochronę tego nieodnawialnego dobra. Nasilające się w ostatnim okresie zjawisko „wypadania” gruntów o najlepszej przydatności dla rolnictwa z rolniczego użytkowania wymaga od samorządu województwa większego zaangażowania w kształtowanie ładu przestrzennego regionu, w tym racjonalnego przeznaczenia gruntów rolnych na cele nierolnicze (w ramach kompetencji ustawowych). W obecnych zapisach *Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego* kwestia ta jest potraktowana marginalnie – nie odnosi się bezpośrednio do tej bardzo istotnej sfery gospodarowania przestrzenią województwa.

Dokumenty strategiczne samorządu województwa powinny jasno odzwierciedlać dążenie do minimalizowania strat w zasobie gruntów rolnych, m.in. poprzez zalecanie:

- ochrony strategicznych obszarów żywicielskich przed rozwojem funkcji zagrażających lub wchodzących w konflikt z funkcją produkcji żywności;
- przeznaczania pod inwestycje w pierwszej kolejności gruntów najniższych klas bonitacyjnych (szczegółowy opis kompleksów przydatności rolniczej gleb wraz z ewentualnymi propozycjami w kwestii ich zagospodarowania przedstawia *Załącznik 1*);
- ograniczania przeznaczania najlepszych gleb na cele związane *stricte* z uprawami dla produkcji energii odnawialnej.

Ponadto polityka samorządu województwa, w odniesieniu do strategicznych obszarów żywicielskich, powinna być ukierunkowana na:

- wzmocnianie czynników kulturowych, tj. wykształconych kierunków produkcji rolniczej oraz towarowości gospodarstw rolnych, w celu utrzymania wysokiego poziomu cech produkcji rolniczej tych obszarów;
- inicjowanie działań na rzecz rozwoju sieci współpracy (producent – dostawca – przetwórcza) w celu rozwoju przemysłu rolno-spożywczego na tych obszarach (jako funkcji niekolidującej z funkcją produkcji żywności);
- wspieranie rozwoju rolnictwa, w szczególności elementów składających się na kulturę rolną i ekonomiczną, na terenach o wysokim, ale niewykorzystywanym w pełni potencjale przyrodniczym, w celu wzmocnienia konkurencyjności i towarowości rolnictwa regionu, a także zapobiegania degradacji i dewastacji gleb;
- zachowywanie funkcji towarzyszących produkcji żywności, m.in.: utrzymywania tradycyjnego krajobrazu rolniczego, zachowywania wolnych przestrzeni użytkowanych rolniczo (np. jako dopełnienia zielonych pierścieni wokół aglomeracji), utrzymywania trwałych użytków zielonych dla przeciwdziałania skutkom zmian klimatycznych, co ma także znaczenie w kontekście unijnej polityki rolnej i klimatycznej.

SŁOWNICZEK

Agroklimat – jest to całokształt stanów pogody w okresach długich na danym obszarze, oddziałujących na wzrost roślin i zwierząt. Powszechnie uważa się, że agroklimat, obok gleb, należy do czynników determinujących rodzaj i efektywność produkcji rolniczej. Wśród głównych czynników agroklimatycznych wymienia się: nasłonecznienie, temperaturę, opady atmosferyczne, wiatry oraz długość okresu wegetacyjnego³⁰.

ARiMR – Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

BDL GUS – Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

IUNiG – Instytut Nawożenia Upraw i Gleboznawstwa w Puławach.

Klasyfikacja bonitacyjna gleb – oznacza przydatność poszczególnych rodzajów gleb do uprawy określonych kultur roślinnych. W klasyfikacji tej uwzględnia się wszystkie składniki i czynniki wpływające na produktywność gleb, od ich składu mineralnego przez procesy glebotwórcze, ich naturalną urodzajność aż po zabiegi agrotechniczne i wreszcie ich produktywność. Na podstawie systematycznych badań polowych w Polsce wydzielono 8 klas bonitacyjnych gleb dla gruntów ornych oraz 6 klas bonitacyjnych gleb dla trwałych użytków zielonych³¹.

Kompleksy glebowo-rolnicze – są to typy siedliskowe rolniczej przestrzeni produkcyjnej, które informują o predyspozycjach środowiska glebowego do odpowiednich upraw lub ich kompleksów. Przy kwalifikowaniu gleb do odpowiednich kompleksów brano pod uwagę następujące kryteria:

- charakter i właściwości gleb (typ, rodzaj, gatunek),
- właściwości fizyczne, fizyczno-chemiczne i chemiczne gleby oraz stopień jej kultury rolniczej, położenie agroklimatyczne i sytuację geomorfologiczną gleby oraz układ stosunków wilgotnościowych,
- wskaźniki ciężkości gleby i stopień trudności jej uprawy,
- stopień faktycznej i potencjalnej erozji gleb.

Na terenie Polski wyróżniono dla gruntów ornych 14 kompleksów przydatności rolniczej gleb, natomiast dla trwałych użytków zielonych – 3³².

UR – użytki rolne.

Warunki wodne – dla rolnictwa określa się przez sumę opadów atmosferycznych, wielkość parowania oraz możliwość transpiracji wody na skutek uwarunkowań glebowych. Dla upraw istotne są zasoby wilgoci w glebie (do poziomu wód gruntowych) i atmosferze, natomiast dla rolnictwa w ogóle ważne są też zasoby wód podziemnych (głębinowych)³³.

WDB – wartość dodana brutto.

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

Literatura:

Bański J.,
2007, *Geografia rolnictwa Polski*, Warszawa.

Falkowski J., Kostrowicki J.,
2005, *Geografia rolnictwa świata*, Warszawa.

Kagan A.,
2011, *Oddziaływanie rolnictwa na środowisko naturalne*, Zagadnienia ekonomiki rolnej nr 3, Warszawa.

³⁰ Źródło: *Geografia rolnictwa świata*, Jan Falkowski, Jerzy Kostrowicki, Warszawa PWN 2005 r.

³¹ Źródło: tamże.

³² Źródło: tamże.

³³ Źródło: tamże.

- Seweryn M.,
1985, *Kształtowanie się strefy żywicielskiej na obszarach wielkowiejskich (na przykładzie Białegostoku)*, Białystok.
- Witka T., (red.)
1974, *Rolnicza przestrzeń produkcyjna Polski w liczbach*, Puławy.
- Zgliński W.,
1994, *Kształtowanie się strefy żywicielskiej aglomeracji warszawskiej*, Wrocław.
- Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.
1994, *Atlas środowiska przyrodniczego Polski*, Warszawa.
- Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa.
1973, *Mapy glebowo-rolnicze oraz kierunki ich wykorzystania*, Puławy.
- Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa.
1994, *Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej Polski wg gmin –suplement*, Puławy.
- Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie.
2011, *Opracowanie ekofizjograficzne do Planu Zagospodarowania Przestrzennego województwa mazowieckiego*, Warszawa – Ciechanów.
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego
2008, *Ekspertycki projekt koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do roku 2033*, Warszawa.
- Urząd Statystyczny w Warszawie
2003, *Wybrane elementy sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych, Powszechny Spis Rolny 2002*, Warszawa.
- 2006, *Plan działań dla ograniczenia skutków susz i powodzi przy wykorzystaniu urządzeń i budowli na sieci melioracji podstawowych w województwie mazowieckim* – załącznik do uchwały Nr 2281/312/06 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 10 października 2006 r., Falenty/Warszawa.

Strony internetowe:

- http://www.slaskie.pl/przest_plan/ekofiz/3_diagn_stanu/2_uzytk_zasob/2_7_gosp_roln_przest/iii_2_7_gospodarka_rolna.pdf
- http://www.wrotamazowska.pl/msip_main/showArticle?art=26
- http://www.wrotamazowska.pl/msip_main/atts/154/glebowo_rolnicza2.jpg
- <http://www.stat.gov.pl>

SPIS MAP

Mapa 1. Strategiczne obszary żywicielskie według eksperckiej wersji KPZK do roku 2033 ...	6
Mapa 2. Klasyfikacja bonitacyjna gleb	9
Mapa 3. Przydatność użytków rolnych do produkcji rolniczej według kompleksów glebowych	10
Mapy 4 (A, B). Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej w powiatach województwa mazowieckiego (IUNG, 2000 r.)	12
Mapy 4 (C, D). Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej w powiatach województwa mazowieckiego (IUNG, 2000 r.)	13
Mapa 5. Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej w gminach województwa mazowieckiego	14

Mapa 6. Ocena warunków środowiska przyrodniczego dla rolnictwa według <i>Opracowania ekofizjograficznego do Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego</i>	16
Mapy 7 (A, B). Obszary o wyraźnie wykształconych kierunkach produkcji roślinnej.....	18
Mapy 8 (A, B). Obszary o wyraźnie wykształconych kierunkach produkcji zwierzęcej	19
Mapy 9 (A, B). Towarowa produkcja rolnicza w powiatach województwa mazowieckiego..	21
Mapa 10. Gospodarstwa rolne produkujące głównie na rynek w gminach województwa mazowieckiego	23
Mapa 11. Ocena zdolności żywicielskiej według gmin	25
Mapa 12. Strategiczne obszary żywicielskie w województwie mazowieckim	26
Mapa 13. Kategorie strategicznych obszarów żywicielskich według gmin województwa mazowieckiego	27

SPIS ZAŁĄCZNIKÓW

Załącznik 1. Opis kompleksów przydatności rolniczej gleb w województwie mazowieckim	35
Załącznik 2. Kategorie obszarów żywicielskich według gmin	39
Załącznik 3. Charakterystyka strategicznych obszarów żywicielskich na Mazowszu	42

ABSTRAKT

The study was prepared in order to carry out a trial of a spatial identification of the potential strategic host areas in mazowieckie voivodeship, which are an element of a bigger space indispensable for food security of a whole country. The inspiration of working on this subject were expertises performed during the works on national strategic papers, which were recommending the designation of these areas at regional level in spatial development plans.

It was assumed, that the issue will be presented basing on the areas of: high natural potential for agriculture, specializations of agricultural production and intensive agriculture – close criteria were used for designate the domestic strategic host areas in the Expert Draft of National Conception of a Spatial Development.

It is worth of noting, that in literature there are many words concerning food production, which can be assigned to specified areas (like host zone, host area). But today, some of them are outdated. However, we can consider theme of strategic host areas in the context of territories characterized by very valuable potential for food production (especially natural potential, which, as nonrenewable, should be effectively protected against foreordaining on other purposes). It is a conception of host areas in Mazovia – not for Mazovia, for Warsaw, for Radom etc.

This study describes elements of national policy concerning with strategic host areas and a synthetic notion on potential strategic host areas occurring in mazowieckie voivodeship, including areas of: high natural potential for agriculture, specializations of agricultural production and intensive agriculture. There were indicated also recommendations concerning strategic host areas, which can be useful during the concretizing and verification of policy associated with agriculture supporting and rural areas development.

Załącznik 1. Opis kompleksów przydatności rolniczej gleb w województwie mazowieckim³⁴

Kompleksy przydatności rolniczej gleb – grunty orne		
Nazwa kompleksu	Krótką charakterystyka	Zalecane przeznaczenie
Kompleks 1 – pszenny bardzo dobry	Kompleks ten obejmuje najlepsze gleby dla produkcji rolnictwa, zasobne w składniki pokarmowe, o głębokim poziomie próchnicznym, przepuszczalne, a równocześnie magazynujące duże ilości wilgoci. W klasyfikacji bonitacyjnej gleby te zaliczane są do I i II klasy. Gleby kompleksu pszenno-bardzo dobrego stanowią nieznaczny odsetek gruntów ornych w województwie (ok. 1,5%). Największe skupisko tych gleb występuje w powiecie ciechanowskim.	Z punktu widzenia racjonalnego wykorzystania rolniczej przestrzeni produkcyjnej gleby te powinny być bezwzględnie chronione przed przeznaczeniem na cele pozarolnicze, ze względu na ich wysoki potencjał produkcyjny i możliwość wykorzystania pod najbardziej wymagające uprawy, a także biorąc pod uwagę ich niewielki zasób występujący w województwie.
Kompleks 2 – pszenno-dobry	Gleby tego kompleksu obejmują grunty należące do klasy IIIa i IIIb. Są to gleby nieco mniej urodzajne niż kompleksu pierwszego. Zasadnicza różnica, w stosunku do kompleksu pierwszego, polega na nieco mniejszej naturalnej żyzności określonej zawartością materii, pojemności sorpcyjnej i wodnej oraz cechach struktury gleby. Jest ona obniżona m.in. ze względu na mniejszą miąższość poziomu próchnicznego, słabszą strukturę gleby oraz gorsze położenie topograficzne. Pod względem typologicznym kompleks ten stanowią gleby czarnoziemne, płowe i brunatne wylugowane oraz rędziny i mady. Kompleks pszenno-dobry obejmuje niemal 11% powierzchni gruntów ornych na Mazowszu. W województwie mazowieckim największa koncentracja tego kompleksu występuje w powiatach: ciechanowskim, przasnyskim, płockim, warszawskim zachodnim oraz ostrowskim.	Gleby tego kompleksu mają wysoki priorytet ochrony (uwzględniony w ustawie o ochronie gruntów rolnych i leśnych) i w zasadzie nie powinny być przeznaczane na inne cele. Jednak zwarte występowanie większych powierzchni tego kompleksu na terenie niektórych gmin stanowić może istotne ograniczenie możliwości inwestycji i rozwoju sektora pozarolniczego (potencjalny konflikt z celami ochrony).
Kompleks 3 – pszenno-wadliwy	Są to tak zwane gleby okresowo suche, do których można zaliczyć 2 grupy gleb: pierwsza to gleby zwięzłe, płytkie, zalegające na przepuszczalnych podłożach, przeważnie wykształcone z glin, ilów lub utworów pyłowych, oraz rędziny. Druga grupa to gleby (średniozwięzłe i zwięzłe) głębokie całkowite, zlokalizowane na zboczach wzniesień, a więc narażone na spływ powierzchniowy wód i erozję. Szybki spływ wód powierzchniowych powoduje także okresowe przesuszenie i charakterystyczny dla tego kompleksu niedobór wilgotności, w okresie letnim. Pomimo gorszych warunków wodnych i płytszego poziomu próchnicznego, zachowują one dobre właściwości fizyczne i żyzność. Do omawianego	Zważywszy, że udział tego kompleksu w powierzchni użytków rolnych województwa jest marginalny, w związku z tym ewentualna zmiana w kierunku innych funkcji nie jest istotnym zagrożeniem z punktu widzenia ochrony przestrzeni rolniczej.

³⁴ Opis kompleksów na podstawie publikacji *Mapy glebowo-rolnicze oraz kierunki ich wykorzystania*, Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa, Puławy 1973 oraz http://www.slaskie.pl/przest_plan/ekofiz/3_diagn_stanu/2_uzytk_zasob/2_7_gosp_roln_przest/iii_2_7_gospodarka_rolna.pdf. Dane na temat powierzchni kompleksów przydatności rolniczej gleb w województwie mazowieckim na podstawie informacji uzyskanych od Departamentu Geodezji i Kartografii Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w Warszawie.

	kompleksu zalicza się odpowiednie klasy gleb IIIb, IVa i IVb. Gleby tego kompleksu obejmują niewielki odsetek gruntów rolnych województwa (ok. 0,3%). W województwie mazowieckim występują punktowo w powiatach: legionowskim i radomskim.	
Kompleks 4 – żytni bardzo dobry	W skład kompleksu wchodzi najlepsze gleby lekkie, utworzone z piasków gliniastych mocnych całkowitych lub piasków gliniastych (lekkich i mocnych), na których w warunkach produkcji ekstensywnej produkcja żyta i ziemniaków może być ekonomicznie bardziej zalecana niż produkcja pszenicy i roślin jej towarzyszących w płodozmianie. Przydatność rolnicza tego kompleksu może być jednak bardzo różna, zależna od stosowanych zabiegów agrotechnicznych i kultury. Do gleb tego kompleksu zalicza się głównie gleby płowe, brunatne wylugowane, mady brunatne oraz lżejsze rędziny. Pod względem bonitacji gleby te, w zależności od budowy i uziarnienia profilu glebowego, należą do klas III, rzadziej do IIIa i IVa. Gleby tego kompleksu zajmują około 18% powierzchni gruntów ornych na Mazowsza, stanowiąc trzeci co do powierzchni kompleks w województwie. Na obszarze Mazowsza większe skupiska tych gleb występują w subregionach siedleckim i płockim oraz w powiecie grójeckim.	Biorąc pod uwagę wysoką przydatność tego kompleksu dla rolnictwa, należałoby objąć te obszary ochroną przed zmianą użytkowania na cele nierolnicze.
Kompleks 5 – żytni dobry	Gleby tego kompleksu różnią się od gleb kompleksu 4 większą wrażliwością na suszę w różnych fazach okresu wegetacyjnego i mniejszą zawartością składników pokarmowych. Są to zazwyczaj gleby brunatne wylugowane, płowe, wykształcone z piasków gliniastych lekkich i mocnych, gleby gliniaste lekkie oraz lekkie rędziny i mady, należące do klas bonitacyjnych IVa i IVb. Kompleks ten zajmuje drugie miejsce pod względem powierzchni w województwie, obejmując około 18% arealu gruntów ornych. W województwie mazowieckim gleby tego kompleksu występują przeważnie w północno-zachodniej i zachodniej części regionu oraz w gminach nadbużańskich.	Z punktu widzenia priorytetów ochrony, grunty te można przeznaczyć na cele pozarolnicze, przy czym należałoby to rozważyć ze względu na niewielki w województwie odsetek gleb bardzo dobrych dla produkcji rolniczej.
Kompleks 6 – żytni słaby	Gleby tego kompleksu utworzone są głównie z piasków słabo gliniastych i piasków gliniastych, należą do nich także lekkie i płytkie rędziny oraz bardzo lekkie mady. Gleby te charakteryzują się małą zdolnością magazynowania wody, co sprawia, że są w większości okresowo lub trwale przesuszone. Są one ubogie w przyswajalne składniki pokarmowe, a wysokość plonów na tych glebach uzależniona jest głównie od ilości opadów. Jest to największy powierzchniowo kompleks w województwie, obejmujący ponad 1/4 gruntów ornych i występuje dość równomiernie w całym województwie.	Z punktu widzenia priorytetów ochrony, grunty te można przeznaczyć na inne cele, zwłaszcza że opłacalność produkcji rolniczej na glebach tego kompleksu jest ograniczona.
Kompleks 7 – żytni bardzo słaby	W skład tego kompleksu wchodzi najslabsze gleby utworzone z piasków luźnych i piasków słabo gliniastych, a także płytkie rędziny lekkie i średnie. Pod względem bonitacyjnym gleby tego kompleksu w większości należą do klasy VI. Są to gleby najbardziej ubogie pod względem zawartości przyswajalnych składników pokarmowych, o słabo	Produkcja rolnicza na tych glebach jest mało opłacalna, w związku z czym ich powierzchnie należy traktować priorytetowo w programach zalesień gruntów rolnych.

	wykształconym poziomie próchnicznym. Gleby tego kompleksu zajmują blisko 16% gruntów ornych województwa. Koncentracja tego kompleksu występuje w północnej i południowej części województwa.	
Kompleks 8 – zbożowo-pastewny mocny	Gleby tego kompleksu charakteryzują się słabym odpływem wód powierzchniowych, związanym ze słabą przepuszczalnością podłoża lub wysokim poziomem wód gruntowych. Są to gleby nadmierne uwilgotnione lub okresowo podmokłe. Cechują się jednak wysoką zawartością próchnicy i dużą zasobnością w składniki pokarmowe. Do tego kompleksu należą głównie gleby płowe i brunatne wylugowane wytworzone z glin i lessów, mady średnie, czarne ziemie zdegradowane i ciężkie rędziny. Często gleby te są naprzemiennie użytkowane jako grunty orne i użytki zielone z tendencją do bardziej długotrwałej zamiany na użytki zielone w rejonach o większym udziale produkcji mleka. W wyniku zmeliorowania gleby tego kompleksu często wykazują właściwości kompleksu 2, co znajduje odzwierciedlenie w zmianie ich klasyfikacji z klasy IIIb i IVa na klasę IIIa i IIIb, a w niektórych przypadkach nawet na klasę II. Kompleks ten na obszarze Mazowsza obejmuje nieco ponad 5% gruntów ornych. W województwie mazowieckim większe skupiska tego kompleksu występują w subregionie radomskim.	Gleby tego kompleksu często występują w otoczeniu kompleksów użytków zielonych, w tym gleb organicznych, co stwarza naturalne ograniczenia geotechniczne, jak również przestrzenne, wynikające z zasad ochrony gleb organicznych.
Kompleks 9 – zbożowo-pastewny słaby	Należą do nich gleby lekkie okresowo podmokłe. Gleby tego kompleksu w przewadze należą do klasy IVb, niewielkie fragmenty są sklasyfikowane jako klasa V. Nadmierne uwilgotnienie spowodowane jest zazwyczaj utrudnionym odpływem lub płytkim zaleganiem wód gruntowych na słabo przepuszczalnym podłożu. W skład kompleksu wchodzi gleby: murszowo-mineralne, czarne ziemie zdegradowane, mady czarnoziemne oraz gleby płowe i brunatne wylugowane. Położenie w terenie i układ stosunków wodnych oraz charakter siedliska są zbliżone do gleb kompleksu ósmego, a przeznaczenie na inne cele wymaga odwodnienia. Kompleks ten na obszarze województwa, jak w przypadku kompleksu 8, obejmuje niespełna 6% powierzchni gruntów ornych. Na obszarze Mazowsza większe skupiska występują w subregionie radomskim oraz powiecie sierpeckim.	Jak wyżej.
Kompleksy przydatności rolniczej gleb – trwałe użytki zielone		
Kompleks 1z – użytki zielone bardzo dobre i dobre	Wykazują one optymalne uwilgotnienie, a także dobre właściwości fizykochemiczne i biologiczne. Gleby tego kompleksu, w dużej mierze, ukształtowały się na podłożu mineralnym, a pod względem typologicznym należą do czarnych ziem lub gleb glejowych. Gleby tego kompleksu zajmują zaledwie 0,6% użytków zielonych Mazowsza i występują punktowo w powiatach: ciechanowskim, sochaczewskim oraz siedleckim.	Kompleks 1z obejmuje I i II klasę bonitacyjną gleb – są to gleby chronione ustawowo.
Kompleks 2z – użytki zielone średnie	Występują one przeważnie w dolinach rzecznych oraz w obniżeniach terenu, na glebach organicznych i organiczno-mineralnych. Gleby tego kompleksu są mniej żyzne niż kompleksu 1z i cechują się	Biorąc pod uwagę wysoką przydatność tego kompleksu dla rozwoju kierunku zwierzęcego,

	wadliwymi stosunkami powietrzno-wodnymi i trudnym dostępem dla sprzętu mechanicznego na obszarach o podłożu organicznym. Kompleks ten obejmuje III i IV klasę bonitacyjną gleb. Użytki zielone tego kompleksu zajmują największą powierzchnię w województwie, obejmując niemal 60% użytków zielonych Mazowsza. W województwie występują dość równomiernie, z niewielką koncentracją w północno-wschodniej części województwa.	zwłaszcza mlecznego, oraz marginalny w województwie zasób kompleksu 1z, należałoby objąć te obszary ochroną.
Kompleks 3z – użytki zielone słabe i bardzo słabe	Są to użytki zielone słabe, przeważnie okresowo podmokłe, położone w obniżeniach terenu lub na terenach zalewowych. Kompleks ten obejmuje najniższe jakościowo gleby klasy V i VI. Kompleks ten zajmuje blisko 40% użytków zielonych województwa. Na obszarze województwa występuje szczególnie w północnej części regionu.	W kompleksie tym występuje stosunkowo dużo gleb organicznych podlegających ochronie. Ze względu na znikomą przydatność dla rolnictwa i małą produktywność, należy dążyć do ich zadrzewiania i zalesiania sprzyjającego zachowaniu i wzrostowi bioróżnorodności ekosystemów rolniczych.

Załącznik 2. Kategorie obszarów żywicielskich według gmin (uporządkowane według waloryzacji)

	Gmina	Nazwa strategicznego obszaru żywicielskiego	Punktacja komponentów waloryzacji			
			Potencjał przyrodniczy	Specjalizacja produkcji rolniczej	Towarowość	Łącznie
Kategoria I	Pacyna	płocki	8	4	1,5	13,5
	Sanniki	płocki	8	4	1,5	13,5
	Bulkowo	płocki	8	4	1,5	13,5
	Drobin	płocki	8	4	1,5	13,5
	Wyszogród	płocki	8	4	1,5	13,5
	Czerwińsk nad Wisłą	płocki	8	4	1,5	13,5
	Dzierżążnia	płocki	8	4	1,5	13,5
	Naruszewo	płocki	8	4	1,5	13,5
	Belsk Duży	sochaczewsko-grójecki	8	4	1,5	13,5
	Błędów	sochaczewsko-grójecki	8	4	1,5	13,5
	Goszczyn	sochaczewsko-grójecki	8	4	1,5	13,5
	Grójec	sochaczewsko-grójecki	8	4	1,5	13,5
	Jasieniec	sochaczewsko-grójecki	8	4	1,5	13,5
	Mogielnica	sochaczewsko-grójecki	8	4	1,5	13,5
	Konstancin-Jeziorna	sochaczewsko-grójecki	8	4	1,5	13,5
	Lesznówola	sochaczewsko-grójecki	8	4	1,5	13,5
	Brwinów	sochaczewsko-grójecki	8	4	1,5	13,5
	Michałowice	sochaczewsko-grójecki	8	4	1,5	13,5
	Błonie	sochaczewsko-grójecki	8	4	1,5	13,5
	Leszno	sochaczewsko-grójecki	8	4	1,5	13,5
	Ożarów Mazowiecki	sochaczewsko-grójecki	8	4	1,5	13,5
	Stara Kornica	nadbużański	8	3	1,5	12,5
	Bielsk	płocki	8	4	0	12
	Bodzanów	płocki	8	4	0	12
	Mała Wieś	płocki	8	4	0	12
	Radzanowo	płocki	8	4	0	12
	Słupno	płocki	8	4	0	12
	Stara Biała	płocki	8	4	0	12
	Staroźreby	płocki	8	4	0	12
	Załuski	płocki	8	4	0	12
	Sieciechów	garwoliński-koziński	8	4	0	12
	Lipsko	lipski	8	4	0	12
	Rzeczniów	lipski	8	4	0	12
	Sienno	lipski	8	4	0	12
	Solec nad Wisłą	lipski	8	4	0	12
	Karniewo	opinogórski	8	2	1,5	11,5
	Czernice Borowe	opinogórski	8	2	1,5	11,5
	Krasne	opinogórski	8	2	1,5	11,5
	Nowa Sucha	sochaczewsko-grójecki	8	3	0	11
	Sochaczew	sochaczewsko-grójecki	8	3	0	11
	Teresin	sochaczewsko-grójecki	8	3	0	11
	Wisłitki	sochaczewsko-grójecki	8	3	0	11

	Łosice	nadbużański	8	3	0	11
	Platerów	nadbużański	8	3	0	11
Kategoria II	Baboszewo	ptocki	5	4	1,5	10,5
	Chynów	sochaczewsko-grójecki	5	4	1,5	10,5
	Pniewy	sochaczewsko-grójecki	5	4	1,5	10,5
	Warka	sochaczewsko-grójecki	5	4	1,5	10,5
	Góra Kalwaria	sochaczewsko-grójecki	5	4	1,5	10,5
	Raszyn	sochaczewsko-grójecki	5	4	1,5	10,5
	Łomianki	sochaczewsko-grójecki	5	4	1,5	10,5
	Mochowo	ptocki	8	2	0	10
	Mokobody	nadbużański	8	2	0	10
	Przesmyki	nadbużański	8	2	0	10
	Miastków Kościelny	garwolińsko-kozienicki	8	2	0	10
	Karczew	garwolińsko-kozienicki	8	2	0	10
	Gołymin-Ośrodek	opinogórski	8	0	1,5	9,5
	Grudusk	opinogórski	8	0	1,5	9,5
	Opinogóra Górna	opinogórski	8	0	1,5	9,5
	Andrzejewo	nadbużański	8	0	1,5	9,5
	Boguty-Pianki	nadbużański	8	0	1,5	9,5
	Gzy	opinogórski	8	0	1,5	9,5
	Bielany	nadbużański	8	0	1,5	9,5
	Repki	nadbużański	8	0	1,5	9,5
	Tczów	garwolińsko-kozienicki	5	3	1,5	9,5
Olszanka	nadbużański	5	3	1,5	9,5	
Kategoria III	Szczawin Kościelny	ptocki	5	4	0	9
	Brudzeń Duży	ptocki	5	4	0	9
	Gąbin	ptocki	5	4	0	9
	Słubice	ptocki	5	4	0	9
	Płońsk	ptocki	5	4	0	9
	Gniewoszów	garwolińsko-kozienicki	5	4	0	9
	Kozienice	garwolińsko-kozienicki	5	4	0	9
	Magnuszew	garwolińsko-kozienicki	5	4	0	9
	Zakroczym	ptocki	5	4	0	9
	Gozdowo	ptocki	5	2	1,5	8,5
	Szelków	opinogórski	5	2	1,5	8,5
	Paprotnia	nadbużański	5	2	1,5	8,5
	Regimin	opinogórski	8	0	0	8
	Jabłonna Lacka	nadbużański	8	0	0	8
	Sabnie	nadbużański	8	0	0	8
	Sterdyń	nadbużański	8	0	0	8
	Policzna	garwolińsko-kozienicki	5	3	0	8
	Przyłek	garwolińsko-kozienicki	5	3	0	8
	Zwoleń	garwolińsko-kozienicki	5	3	0	8
	Baranów	sochaczewsko-grójecki	8	0	0	8
	Iłów	ptocki	5	3	0	8
Huslew	nadbużański	5	3	0	8	
Kategoria IV	Płoniawy-Bramura	opinogórski	5	2	0	7
	Przasnysz	opinogórski	5	2	0	7
	Korczew	nadbużański	5	2	0	7
	Mordy	nadbużański	5	2	0	7
	Siedlce	nadbużański	5	2	0	7

Suchożebry	nadbużański	5	2	0	7
Zbuczyn	nadbużański	5	2	0	7
Borowie	garwolińsko-kozienicki	5	2	0	7
Garwolin	garwolińsko-kozienicki	5	2	0	7
Górzno	garwolińsko-kozienicki	5	2	0	7
Trojanów	garwolińsko-kozienicki	5	2	0	7
Wilga	garwolińsko-kozienicki	5	2	0	7
Żelechów	garwolińsko-kozienicki	5	2	0	7
Sobienie-Jeziory	garwolińsko-kozienicki	5	2	0	7
Ciechanów	opinogórski	5	0	1,5	6,5
Raciąż	płocki	1	4	1,5	6,5
Zaręby Kościelne	nadbużański	5	0	1,5	6,5
Winnica	opinogórski	5	0	1,5	6,5
Grębków	nadbużański	5	0	1,5	6,5
Nowe Miasto nad Pilicą	sochaczewsko-grójecki	1	4	1,5	6,5
Piaseczno	sochaczewsko-grójecki	1	4	1,5	6,5
Prażmów	sochaczewsko-grójecki	1	4	1,5	6,5
Tarczyn	sochaczewsko-grójecki	1	4	1,5	6,5
Nadarzyn	sochaczewsko-grójecki	1	4	1,5	6,5
Izabelin	sochaczewsko-grójecki	1	4	1,5	6,5
Kampinos	sochaczewsko-grójecki	1	4	1,5	6,5
Stare Babice	sochaczewsko-grójecki	1	4	1,5	6,5

Oprócz powyższych, gminami odznaczającymi się wysoką jakością rolniczej przestrzeni produkcyjnej, a także wysoką towarowością i konkurencyjnością produkcji rolniczej są: Kuczbork-Osada, Żuromin, Lutocin (powiat żuromiński), Cegłów (powiat miński), Zakrzew (powiat radomski), Radzanów, Stara Błotnica (powiat białobrzegi). Jednak ze względu na swoje odosobnione położenie względem większych (zwartych) obszarów żywicielskich, nie zostały one do nich zaliczone, aczkolwiek stanowią możliwy do wykorzystania rezerwurowy produkcyjny.

Załącznik 3. Charakterystyka strategicznych obszarów żywicielskich na Mazowszu

Nazwa obszaru żywicielskiego	Opis obszaru
płocki	<ul style="list-style-type: none"> ▪ znajduje się na obszarze 27 gmin powiatów: płockiego (13), płońskiego (7), sierpeckiego (2), gostynińskiego (3), sochaczewskiego (1), nowodworskiego (1), ▪ udział użytków rolnych: w powierzchni obszaru – 79%, w powierzchni użytków rolnych województwa – 11%, ▪ wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej wyższy niż krajowy – 70,5 pkt., ▪ wykształcone specjalizacje: <ul style="list-style-type: none"> – produkcja mięsa – w powiatach: płockim i gostynińskim obsada drobiu rzeźnego na 1 ha UR >400% średniej wojewódzkiej, – produkcja owoców – w powiecie płońskim udział powierzchni uprawy truskawek w powierzchni ogólnej UR >400% średniej wojewódzkiej, – produkcja warzyw – w powiecie nowodworskim udział powierzchni uprawy warzyw w powierzchni ogólnej UR >400% średniej wojewódzkiej, ▪ znaczny odsetek gospodarstw produkujących głównie na rynek – 63% (średnia wojewódzka – 45%);
opinogórski	<ul style="list-style-type: none"> ▪ znajduje się na obszarze 13 gmin powiatów: przasnyskiego (3), ciechanowskiego (5), makowskiego (3), pułtuskiego (2), ▪ udział użytków rolnych: w powierzchni obszaru – 80%, w powierzchni użytków rolnych województwa – 5%, ▪ wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej – 69,5 pkt., ▪ wykształcone specjalizacje: <ul style="list-style-type: none"> – produkcja mleka – w powiecie przasnyskim obsada krów na 100 ha UR 2-krotnie wyższa niż średnio w województwie, – produkcja mięsa – w powiecie makowskim obsada trzody chlewnej na 100 ha UR 2-krotnie wyższa niż średnio w województwie, ▪ obszar wysokotowarowy – udział gospodarstw produkujących głównie na rynek powyżej 150% średniej wojewódzkiej – 67,9;
nadbużański	<ul style="list-style-type: none"> ▪ znajduje się na obszarze 22 gmin powiatów: ostrowskiego (3), sokołowskiego (5), łosickiego (5), siedleckiego (8), węgrowskiego (1), ▪ udział użytków rolnych: w powierzchni obszaru – 77%, w powierzchni użytków rolnych województwa – 9%, ▪ wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej – 67 pkt., ▪ wykształcone specjalizacje: <ul style="list-style-type: none"> – owocowa – w powiatach: siedleckim i łosickim udział powierzchni uprawy krzewów owocowych w powierzchni ogólnej UR >200% średniej wojewódzkiej, – mięsna – w powiecie łosickim obsada trzody chlewnej na 100 ha UR >200% średniej wojewódzkiej, ▪ odsetek gospodarstw produkujących głównie na rynek – 60,7;
sochaczewsko-grójecki	<ul style="list-style-type: none"> ▪ znajduje się na obszarze 32 gmin powiatów: sochaczewskiego (3), grójeckiego (10), warszawskiego zachodniego (7), pruszkowskiego (4), piaseczyńskiego (6), żyrardowskiego (1) i grodziskiego (1), ▪ udział użytków rolnych: w powierzchni obszaru – 72%, w powierzchni użytków rolnych województwa – 9%, ▪ wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej – 68 pkt., ▪ wykształcone specjalizacje: <ul style="list-style-type: none"> – owocowa – w powiatach: sochaczewskim i żyrardowskim udział powierzchni uprawy sadów w powierzchni UR ogółem 3-krotnie przewyższa średnią wojewódzką, w powiatach: grójeckim i piaseczyńskim – ponad 4-krotnie, – warzywna – w powiatach: warszawskim zachodnim, pruszkowskim, piaseczyńskim i grójeckim udział powierzchni upraw warzyw w powierzchni UR ogółem >400% średniej wojewódzkiej,

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ niewielki odsetek gospodarstw produkujących głównie na rynek – 44,3 (poniżej średniej wojewódzkiej wynoszącej 45), ale bardzo wysoka towarowość produkcji rolniczej liczona w tys. zł na 1 ha UR (w powiatach: grójeckim, warszawskim zachodnim i pruszkowskim przekracza 1,5-krotnie średnią wojewódzką);.
garwolińsko-kozienicki	<ul style="list-style-type: none"> ▪ znajduje się na obszarze 17 gmin powiatów: zwoleńskiego (4), kozienickiego (4), garwolińskiego (7), otwockiego (2), ▪ udział użytków rolnych: w powierzchni obszaru – 65%, w powierzchni użytków rolnych województwa – 5%, ▪ wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej – 65,7 pkt.; ▪ wykształcone specjalizacje: <ul style="list-style-type: none"> – owocowa – w powiecie kozienickim udział powierzchni upraw sadów w powierzchni UR >4 średnich wojewódzkich, w otwockim – >2 średnich, – warzywna – w powiecie kozienickim udział powierzchni upraw warzyw w powierzchni UR > 4 średnich wojewódzkich, w powiecie zwoleńskim – >2 średnich, – mięsna – w powiecie garwolińskim obsada trzody chlewnej na 100 ha UR >204 szt. (tj. od 2 średnich wojewódzkich), ▪ wyższy niż w województwie odsetek gospodarstw produkujących głównie na rynek – 50,7;
lipski	<ul style="list-style-type: none"> ▪ najmniejszy obszar żywielski, znajdujący się na obszarze 4 gmin powiatu lipskiego, ▪ udział użytków rolnych: w powierzchni obszaru – 75%, w powierzchni UR województwa – 2%, ▪ wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej – 74,8 pkt. (najwyższy ze wszystkich obszarów), ▪ wykształcona specjalizacja owocowa – udział powierzchni uprawy krzewów owocowych w powierzchni UR >4 średnich wojewódzkich, ▪ odsetek gospodarstw produkujących głównie na rynek – 56,5.